

บทที่ ๒

คุณธรรม และจริยธรรม ในการปฏิบัติงานของตำรวจ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาโรงพักเพื่อการก้าวสู่โรงพักวิถีพุทธของสถานีตำรวจภูธรแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ ในบทนี้จะกล่าวถึงหลักธรรมของตำรวจในการให้บริการประชาชน หลักธรรมของตำรวจในการสืบสวนสอบสวน หลักธรรมของผู้บังคับบัญชาที่พึงปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา และคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณของตำรวจไทย ซึ่งผู้วิจัยได้ศึกษา ดังนี้

๒.๑ หลักธรรมของตำรวจในการให้บริการประชาชน

หลักธรรมของตำรวจในการให้บริการประชาชนนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากตำราที่นักวิชาการหลายท่านได้แสดงไว้ ผู้วิจัยได้คัดเลือกหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการประชาชน ดังนี้

๒.๑.๑ หลักธรรมาภิบาล

การนำหลักธรรมาภิบาล หรือหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีมาปรับใช้ในหน่วยงานราชการทั้งหน่วยงานขนาดใหญ่และขนาดเล็ก เพื่อสร้างธรรมาภิบาลให้เป็นรากฐานในการบริหารพัฒนาประเทศในด้านต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์สุขแก่หมู่ประชาชนในชาติและการพัฒนาประเทศให้ยั่งยืน ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาจากเอกสารของนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และผู้มีประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมาภิบาล และนำเนื้อหาสาระจากการรวบรวมได้ มาสังเคราะห์ประมวลผล พอสรุปได้ดังนี้

๑) ความหมายของหลักธรรมาภิบาล

ธรรมาภิบาลเกิดจากการแยกคำออกเป็น ๒ คำ คือ คำว่า “ธรรม” ซึ่งแปลว่า ความดี หรือกฎเกณฑ์ ส่วนคำว่า “อภิบาล” แปลว่า บำรุงรักษา ปกครอง เมื่อรวมกันก็กลายเป็น “ธรรมาภิบาล” ซึ่งมีความหมายเดียวกันกับคำว่า Good Governance^๑ ธรรมาภิบาล จึงหมายถึง การปกครองที่ดี^๒ เป็นแนวทางของระบบการปกครองที่องค์กรต่างๆ สามารถนำหลักธรรมาภิบาลมาใช้

^๑ เกษมศรี จาตุรพันธ์, “การบริหารแบบมีส่วนร่วมกับธรรมาภิบาลของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสมุทรสาคร”, วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๒๕.

^๒ จรัส สุวรรณมาลา, จุดบอดบนทางธรรมาภิบาล, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๕.

เพื่อประกันว่าในองค์กรจะไม่มีกรณีการฉ้อราษฎร์บังหลวง ไม่ด้อยประสิทธิภาพ^๓ ธรรมาภิบาลจึงเป็นธรรมที่นำไปสู่ความดีงามที่ยั่งยืน^๔ โดยประเด็นที่แตกต่างตามหลักธรรมาภิบาลสากลคือ ธรรมาภิบาลเป็นแนวทางการบริหารงานของรัฐ ที่เป็นการก่อให้เกิดการเคารพสิทธิมนุษยชน หลักนิติธรรม สร้างเสริมประชาธิปไตย มีความโปร่งใส และเพิ่มประสิทธิภาพ^๕

สรุปได้ว่า หลักธรรมาภิบาล หมายถึง หลักการปกครองที่ดี เป็นหลักประกันว่าในองค์กรมีการบริหารงานที่โปร่งใส และเป็นธรรม ที่จะนำไปสู่ความดีงามที่ยั่งยืน เพื่อสร้างความรุ่งเรืองและความผาสุกให้แก่ประชาชน

๒) แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล

แนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาล (Good Governance) มีผู้แสดงทัศนะแนวคิดนี้หลายกลุ่มหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยได้รวบรวมประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดของหลักธรรมาภิบาลได้ดังนี้

ระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรี ว่าด้วยการสร้างระบบบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี พ.ศ. ๒๕๔๒ ได้ระบุหลักการของค่านิยมการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีไว้ ดังนี้ “การบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดีเป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชนและภาคประชาชน ซึ่งครอบคลุมถึงฝ่ายวิชาการฝ่ายปฏิบัติการ ฝ่ายราชการและฝ่ายธุรกิจสามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข มีความรู้รักสามัคคีและร่วมกันเป็นพลังก่อให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศเพื่อบรรเทาป้องกัน หรือแก้ไขเยียวยาภาวะวิกฤตภัยอันตรายที่หากจะมีมาในอนาคต เพราะสังคมจะรู้สึกถึงความยุติธรรม ความโปร่งใส และการมีส่วนร่วมอันเป็นคุณลักษณะสำคัญของศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์และการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข สอดคล้องกับความเป็นไทย รัฐธรรมนูญ และกระแสโลกยุคปัจจุบัน^๖ อย่างไรก็ตาม กระบวนการตัดสินใจ และการนำผลการตัดสินใจไปปฏิบัติที่เกี่ยวข้องกับกิจการสาธารณะและสิทธิมนุษยชน โดยหลักการบริหารจัดการที่ดี ต้องปราศจากการบิดเบือนใช้

^๓ เกษม วัฒนชัย, ธรรมาภิบาลของคณะกรรมการสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร : พิมพ์ดี, ๒๕๔๖), หน้า ๖๕.

^๔ พระปิยวัฒน์ ปิยสีโล (จักร์แต), “การบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาล ของเทศบาลเมืองแพร่ จังหวัดแพร่”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๙.

^๕ Thomas G. Weiss, GOVERNANCE, GOOD GOVERNANCE AND GLOBAL : CONCEPTUAL AND ACTUAL CHALLENGES, (London : Third World Quarterly, 2000), PP. 795-814.

^๖ สุตจิต นิमितกุล, กระทรวงมหาดไทยกับการบริหารจัดการที่ดี, การปกครองที่ดี (Good Governance), (กรุงเทพมหานคร : บพิธการพิมพ์, ๒๕๔๓), หน้า ๒๔.

ประโยชน์ในทางที่ผิดและคอร์รัปชัน และเป็นไปตามกฎแห่งกฎหมาย^๗ “ธรรมาภิบาล” (Good Governance) ถึงแม้จะมีหลากหลายคำนิยาม แต่สามารถนำไปประยุกต์ใช้หรือนำมาปรับได้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของแต่ละองค์การ ซึ่งมีความหลากหลายบริบทและวัตถุประสงค์^๘

แนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาลได้รับการยอมรับว่าเป็นหลักการที่ดีเป็นประโยชน์ต่อการส่งเสริมสังคมประชาธิปไตยในประเทศไทย จึงมีการเสนอและกล่าวถึงแนวคิดนี้อย่างกว้างขวาง อีกทั้งมีความหมายที่จะให้มีการนำแนวคิดธรรมาภิบาลไปสู่การปฏิบัติ มีการกระตุ้นให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และตรวจสอบการทำงานของภาครัฐ และเป็นที่เข้าใจกันโดยทั่วไปว่า ถ้าระบบการบริหารราชการมีความยุติธรรม โปร่งใส และตรวจสอบได้ นอกจากจะมีส่วนร่วมให้รัฐบาลมีเสถียรภาพแล้วยังสร้างความเชื่อถือทั้งในประเทศและต่างประเทศยังสามารถนำไปสู่การลดการทุจริตซึ่งเป็นปัญหาเรื้อรังของประเทศได้ ในประเทศไทยได้มีองค์กรของราชการ เช่น สำนักงาน ก.พ. กระทรวงมหาดไทย และสถาบันการศึกษาได้เริ่มนำหลักธรรมาภิบาลไปปรับใช้ในการปฏิบัติงาน ซึ่งต้องติดตามเพื่อประเมินผลความสำเร็จของธรรมาภิบาลต่อไปในอนาคต แม้แต่กฎหมายรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันก็ได้มีบทบัญญัติที่กล่าวถึงรัฐบาลกับธรรมาภิบาลในประเด็นสำคัญ เช่น ความโปร่งใส มีการตรวจสอบความมีประสิทธิภาพ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในทำนองเดียวกับรัฐธรรมนูญ ฉบับนี้กำลังจะถูกประเมินถึงข้อดีและข้อเสีย เพื่อมีการแก้ไขให้สอดคล้องกับความต้องการของประชาชนต่อไปจึงเป็นเรื่องที่ต้องติดตามว่าหลักธรรมาภิบาลที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญจะถูกเสนอให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขประการใดในอนาคต^๙

พุทธศาสนากับหลักธรรมาภิบาล ต้องมีองค์ประกอบ ๓ ด้าน ได้แก่ (๑) ธรรมาภิบาลด้านธุรกิจ คือ Economic good governance, ประเทศไทยเศรษฐกิจตกต่ำในปี ๒๕๔๐ เพราะมีปัญหาด้านเศรษฐกิจ เรียกว่า ธรรมาภิบาลด้านเศรษฐกิจบกพร่อง (๒) ธรรมาภิบาลด้านการเมือง คือ Political good governance, การเมืองลุ่มๆ ดอนๆ ปัญหารัฐธรรมนูญใช้ไม่ต่อเนื่อง เรียกว่า ธรรมาภิบาลการเมืองบกพร่อง (๓) ธรรมาภิบาลด้านราชการ คือ Bureaucracy good governance, พัฒนาประเทศที่ไร้อำนาจ ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน เราไม่ต้องพูดมากู้กันดีด้านราชการ เรียกว่าธรรมาภิบาลด้านราชบกพร่อง ทั้ง ๓ ด้านนี้ หมายถึง Processes ของการตัดสินใจที่ดีเป็นกระบวนการของการตัดสินใจหรืออำนาจ

^๗ อดา จันทรสม, **ธรรมาภิบาลกับการกระจายอำนาจ**, (กรุงเทพมหานคร : คณะพัฒนาการเศรษฐกิจ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๔๘), หน้า ๒.

^๘ ศรีพัชรา สิทธิกำจร แก้วพิจิตร, “การใช้หลักธรรมาภิบาลในสถาบันอุดมศึกษาเอกชน”, **ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๑), หน้า ๔๑.

^๙ ดุจดาว จิตใส, “การใช้หลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารกับการบริหารงานบุคคลในสถานศึกษาสังกัดเทศบาลกลุ่มการศึกษาท้องถิ่นที่ ๕”, **วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔), หน้า ๓๔.

สั่งการที่ดีจะเป็น Good governance คือต้องมีธรรมาภิบาล^{๑๐} ทั้งนี้ การบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพเน้นการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของสังคมให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน^{๑๑}

สรุปแนวคิดเกี่ยวกับหลักธรรมาภิบาลได้ว่า หลักธรรมาภิบาลเป็นหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองและสังคมที่ดี เป็นแนวทางสำคัญในการจัดระเบียบให้สังคมทั้งภาครัฐ ภาคธุรกิจเอกชน และภาคประชาชน เป็นส่วนเสริมความเข้มแข็งหรือสร้างภูมิคุ้มกันแก่ประเทศ หลักธรรมาภิบาลเกิดจากข้อบกพร่องขององค์ประกอบ ๓ ด้าน คือ ด้านธุรกิจ ด้านการเมือง และด้านราชการ สำหรับการสร้างธรรมาภิบาลในภาคราชการไทย คือการกำหนดให้ส่วนราชการต่างๆ ต้องปรับปรุงวิธีการบริหารราชการและให้บริการสาธารณะ เป็นไปตามหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี ซึ่งมีเป้าหมายหลักเพื่อให้ส่วนราชการพัฒนาระบบรูปแบบกระบวนการบริหารงานและการให้บริการสาธารณะให้มีมาตรฐานเท่าเทียมสากล อีกแนวคิดเกี่ยวกับธรรมาภิบาล คือ หมายถึง การบริหารจัดการที่ดีมีประสิทธิภาพเน้นการเชื่อมโยงส่วนต่างๆ ของสังคมให้มีการสนับสนุนซึ่งกันและกัน ไม่ว่าจะเป็นองค์กรภาครัฐหรือภาคเอกชนสามารถนำไปประยุกต์ใช้

๒.๑.๒ หลักสังคหวัตถุ ๔

สังคหวัตถุธรรม หรือสังคหวัตถุ ๔ หรือคุณธรรมสี่ประการ หากมีในบุคคลใดก็ตาม จะเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจคนไว้ได้ ก่อให้เกิดความเคารพ ความรัก ความนับถือต่อกันและกัน เป็นเหมือนพาหนะที่จะนำพาคนไปสู่ความสุขความเจริญที่ต้องการได้

องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงตรัสเกี่ยวกับสังคหวัตถุ ๔ ไว้ในสังคหวัตถุสูตร ว่า “การให้ทาน การพูดจาไพเราะ การประพฤติตนให้เป็นประโยชน์ในโลกนี้ความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอในธรรมทั้งหลายนั้นตามควร”^{๑๒} และได้ตรัสสั่งสอนแก่ภิกษุในกาลครั้งหนึ่งดังมีเนื้อความว่า “ดูกรภิกษุทั้งหลาย สังคหวัตถุ ๔ ประการนี้แล การให้ ๑ ความเป็นผู้มีวาจาน่ารัก ๑ ความประพฤติประโยชน์ในโลกนี้ ๑ ความเป็นผู้มีตนสม่าเสมอในธรรมนั้นๆ ตามสมควร ๑ ธรรมเหล่านั้นแลเป็นเครื่องสงเคราะห์โลก ประดุจสลักเพลาควบคุมรถที่แล่นไปอยู่ไว้ได้...”^{๑๓} จากพระดำรัสแห่งองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าประจักษ์ได้ว่า สังคหวัตถุ ๔ นั้นมีความสำคัญต่อการประสานหมู่ชนให้มีความเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน รู้รักสามัคคี และเกื้อกูลต่อกันดังที่นักวิชาการหลายสาขาได้แสดงทัศนะไว้ดังนี้

^{๑๐} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), “พระพุทธศาสนากับธรรมาภิบาล”, พุทธจักร, ปีที่ ๖๑ ฉบับที่ ๘, (สิงหาคม ๒๕๕๐) : ๖

^{๑๑} พระประเมศวร์ ปญฺญาวิโร (แจ่มแจ้ง), “ความคิดเห็นของครูผู้สอนต่อการบริหารงานตามหลักธรรมาภิบาลของผู้บริหารสถานศึกษาระดับมัธยมศึกษาในเขตอำเภอบรรพตพิสัย จังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๕๕.

^{๑๒} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๕๑.

^{๑๓} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๓๒/๔๒.

สังคหวัตถุ ๔ หมายถึง ธรรมเครื่องยึดเหนี่ยวใจบุคคล และประสานหมู่ชนไว้ในสามัคคี^{๑๔} การผูกไมตรีเอื้อเฟื้อ เกื้อกูล หรือเป็นหลักการสงเคราะห์ซึ่งกันและกันมีหลัก ๔ ประการ ได้แก่^{๑๕} สังคหวัตถุ ๔ เป็นหลักธรรมในศาสนาพุทธ ซึ่งใช้ในการสงเคราะห์ผู้อื่นอันจะเป็นเครื่องผูกไมตรี ประสานหมู่ชนเข้าด้วยกัน คำว่า สังคหวัตถุ มาจากคำว่า “สังคห” ซึ่งแปลว่าสงคฺ์เคราะห์ กับคำว่า “วัตถุ” ซึ่งแปลว่าเรื่อง รวมความแล้วสังคหวัตถุจึงแปลว่า เรื่องการสงคฺ์เคราะห์ หรือธรรมอันเป็นหลัก ในการสงคฺ์เคราะห์ ซึ่งมีหลักใหญ่ๆ อยู่ ๔ ข้อด้วยกัน คือ^{๑๖}

๑) ทาน คือ การแบ่งปันวัตถุสิ่งของ รวมถึงอุปกรณ์ในการทำงานหรือเอกสารที่ใช้ในการทำงาน เช่น หากเพื่อนร่วมงานขาด-เหลืออุปกรณ์สิ่งของ ก็นำมาแบ่งปันกันใช้ การเริ่มต้นด้วยการแบ่งปันวัตถุสิ่งของภายนอก จะช่วยสร้างนิสัยให้บุคลากรในหน่วยงานมีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อกัน มีการให้การรับ (Give and Take) เพราะนอกเหนือจากการแบ่งปันเรื่องของความรู้ ประสบการณ์อันเป็น ความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) แล้ว การแบ่งปันเอกสารต่างๆ ที่ใช้ในการทำงานก็เป็น ส่วนหนึ่งที่จะช่วยให้วงจรของความรู้มีการขับเคลื่อนโดยเป็นการแบ่งปันความรู้ที่เป็นความที่เป็นความรู้ที่ ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ด้วย^{๑๗}

๒) ปิยวาจา คือ พูดจาด้วยถ้อยคำที่สุภาพ นุ่มนวลเหมาะแก่บุคคล เวลา สถานที่ พูดในสิ่งที่เป็นประโยชน์ พูดในทางสร้างสรรค์ และเกิดกำลังใจ^{๑๘} การแบ่งปันคำพูดดีๆ คำพูดที่ไพเราะ ซึ่งในมุมมองของผู้เขียนเห็นว่า “ปิยวาจา” มีความสำคัญมากต่อการจัดการความรู้ในองค์กร เพราะการ จะนำเครื่องมือต่างๆ มาใช้ในกระบวนการจัดการความรู้เพื่อที่จะดึงความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) ออกมาแลกเปลี่ยนกันนั้นต้องใช้ลักษณะของการ “พูดแลกเปลี่ยนกัน” เป็นหลัก

^{๑๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๔๒.

^{๑๕} พระใบฎีกาสุราวุฒิ มหาลาโภ (หงษ์คำ), “การบริหารงานตามหลักสังคหวัตถุ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๒๔.

^{๑๖} พระวีรวัฒน์ รอดสุโข, “เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและความคงทนในการเรียนรู้วิชา พระพุทธศาสนา เรื่อง สังคหวัตถุ ๔ พรหมวิหาร ๔ ไตรลักษณ์ ๓ กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย ชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ ระหว่างการสอนด้วยหนังสือการ์ตูนและการสอนตามปกติ”, **วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต**, (สาขาวิชา หลักสูตรและการสอน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๐), หน้า ๒๑.

^{๑๗} อรศิริ เกตุศรีพงษ์, “สังคหวัตถุ ๔ : วัฒนธรรมองค์กรที่เอื้อต่อการจัดการความรู้”, **วารสาร Productivity World เพื่อการเพิ่มผลผลิต**, ปีที่ ๑๒ ฉบับที่ ๖๘ (พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๕๐) : ๔๓-๔๖.

^{๑๘} พุกษา พุทธิรักษ์, “การบริหารจัดการสหกรณ์ การเกษตร ตามหลักสังคหวัตถุ ๔ : กรณีศึกษา สหกรณ์การเกษตรในเขตจังหวัดนครนายก”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ๔๘.

๓) อรรถจริยา คือ การแบ่งปันความรู้ การให้ความช่วยเหลือในสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ที่เป็นความรู้ที่ฝังอยู่ในตัวคน (Tacit Knowledge) เป็นสิ่งที่ต้องทำได้ยากกว่าการแบ่งปันความรู้ที่ชัดแจ้ง (Explicit Knowledge) ดังนั้น หากองค์กรใดสามารถปลูกฝังให้บุคลากรในองค์กรมี “อรรถจริยา” แล้ว ก็ไม่ใช่เรื่องยากอีกต่อไปที่จะทำให้คนในองค์กรมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน รวมทั้งทำให้การแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นส่วนหนึ่งของการทำงาน เพราะเมื่อเพื่อนร่วมงานขาดความรู้ในเรื่องใด หรือต้องการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องใด ผู้ที่มีความรู้ก็จะแบ่งปันให้โดยไม่หวงความรู้ หรือถ้าไม่ได้ขาดความรู้ แต่ขาดกำลังคนเพื่อนคนอื่น ๆ ก็ยินดีที่จะเข้าไปช่วยให้งานสำเร็จ หรืออาจเรียกได้ว่า ทำให้พนักงานในองค์กรเป็นกัลยาณมิตรซึ่งกันและกัน

๔) สมานัตตตา คือ การมีความประพฤติเสมอต้นเสมอปลาย การเป็นผู้มีความสม่ำเสมอจริงใจต่อกันความเสมอต้นเสมอปลายจะช่วยให้เกิดความรู้สึกลดอดภัย ไม่ระแวงกัน และเป็นการสร้างความไว้วางใจกัน เชื่อใจกัน (Trust) เพราะถ้าคนในองค์กรไม่มีความไว้วางใจกัน หรือไม่เชื่อใจกัน พนักงานก็จะไม่ยกนำความรู้ประสบการณ์ เทคนิคในการทำงานต่างๆ มาแบ่งปันแลกเปลี่ยนเรียนรู้กัน ดังนั้น จึงถือได้ว่า “สมานัตตตา” เป็นแรงกระตุ้นในระยะยาวที่จะผลักดันให้คนในองค์กรเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง

องค์ประกอบของสังคหัตถุ มี ๔ ประการ ได้แก่^{๑๙}

๑) ทาน หมายถึง การให้ (โอบอ้อมอารี) นักบริหารที่ดีต้องมีน้ำใจรู้จักเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ให้ทานแก่เพื่อนร่วมงาน และผู้ใต้บังคับบัญชาการให้ทานจะช่วยให้ผู้คนอื่นไว้วางใจได้ ดังพุทธพจน์ที่ว่า “ทโท คนถดี มิตตานิ ผู้ให้ย่อมผูกใจมิตรไว้ได้” นักบริหารอาจให้ทานได้ ๓ วิธี คือ

(๑) อามิสทาน หมายถึง การให้สิ่งของแก่เพื่อนร่วมงานและผู้ใต้บังคับบัญชา โดยเฉพาะการให้เพื่อผูกใจในยามที่เขาตกต่ำหรือมีความเดือดร้อน ดังภาษิตอังกฤษที่ว่า “เพื่อนแท้คือเพื่อนที่ช่วยเหลือในยามตกยาก” การให้รางวัลหรือขึ้นเงินเดือนจัดเข้าในอามิสทาน

(๒) วิทยาทาน คือ ธรรมทาน หมายถึง การให้คำแนะนำหรือสอนวิธีทำงานที่ถูกต้องรวมถึงการจัดหลักสูตรพัฒนาบุคลากรหรือส่งไปศึกษาและดูงาน

(๓) อภัยทาน หมายถึง การให้อภัยเมื่อเกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือล่วงเกินซึ่งกันและกัน การให้อภัยไม่ทำให้ผู้ให้ต้องสูญเสียอะไร เป็นการลงทุนราคาถูกแต่ได้ผลตอบแทนราคาสูงนั่นคือ ได้มิตรภาพกลับคืนมา และมีคนสนองงานเพิ่มขึ้นอีกคนหนึ่งมีภาษิตจีนที่ว่า “มีมิตร ๕๐๐ คนนับว่ายังน้อยเกินไป มีศัตรู ๑ คน นับว่ามากเกินไป อับราฮัม ลินคอล์น กล่าวว่า “วิธีทำลายศัตรูที่ดีที่สุด คือ เปลี่ยนศัตรูให้เป็นมิตร” เราจะทำอย่างนั้นได้ก็ต่อเมื่อเรารู้จักให้อภัย

^{๑๙} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), พุทธวิธีการบริหาร, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๗๐-๗๕.

๒) ปิยวาจา หมายถึง การเจรจาที่น่ารัก ได้แก่การพูดด้วยถ้อยคำที่สุภาพอ่อนโยน ทำให้ผู้ฟังเกิดความเบิกบานสำราญใจ คำพูดที่เราพูดกันอยู่ทุกวันนี้มี ๒ ชนิด คือ ก. คำพูดออกไปแล้ว ทำให้คนฟังเกลียดชังคนพูด ข. คำพูดที่พูดออกไปแล้วทำให้คนฟังรักคนพูด คำพูดประเภทที่ ๑ คือคำพูดที่ทำให้คนฟังเกลียดคนพูดหมายถึงคำที่ไม่สุภาพต่างๆ ซึ่งรวมเรียกว่า คำหยาบ มีหลายชนิด เช่น ๑. คำด่า ๒. คำประชด ๓. คำกระทบ ๔. คำแดกดัน ๕. คำหยาบซ้ำ คำจำพวกนี้รวมเรียกว่าอัปปิยวาจา คือคำพูดไม่เป็นที่รัก คำพูดประเภทที่สอง คือ คำพูดที่เป็นปิยวาจา ตามนัยแห่งสังคหัตถ์ ข้อนี้หมายถึงคำพูดที่อ่อนโยน ตรงกันข้ามกับคำพูดหยาบคายดังกล่าวมานั้น เช่น คำด่า คุณ ท่าน ผม เธอ ฯลฯ ตลอดจนคำอื่นๆ ตามที่นิยามกันว่าสุภาพในหมู่มชนนั้นๆ เช่น ลุง ป้า น้า อา พี่น้อง ฯลฯ รวมความว่าเป็น ปิยวาจา คือคำที่ไพเราะจับใจของคนฟังนั่นเอง^{๒๐}

๓) อัถถจริยา หมายถึง การทำตัวให้เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น (สงเคราะห์ประชาชน) ตรงกับคำพังเพยที่ว่า “อยู่บ้านท่านอย่านิ่งดูตาย หมั่นปั้นวุ้นปั้นควายให้ลูกท่านเล่น” นักบริหารทำอัถถจริยาได้หลายวิธี เช่น บริการช่วยเหลือยามเขาป่วยไข้ หรือเป็นประธานในงานพิธีของผู้ได้บังคับบัญชา

๔) สมานัตตตา หมายถึง การวางตัวสม่ำเสมอ (วางตนพอดี) การเอาตัวเข้าไปสมาน การวางตัวเป็นกลาง ร่วมทุกข์ร่วมสุขร่วมกัน การวางตัวเหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่เสมอดั้นเสมอปลาย ประพฤติแต่ในสิ่งที่เป็นประโยชน์ ไม่กระทำในสิ่งที่ชั่วหรือทำลายผู้อื่น^{๒๑} วางตนเหมาะสมแก่ฐานะภาวะบุคคลเหตุการณ์และสิ่งแวดล้อม^{๒๒}

(๑) วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่ตนมีอยู่ในสังคม เช่น เป็นหัวหน้าครอบครัว เป็นบิดามารดา เป็นครูอาจารย์ เป็นเพื่อนบ้าน เป็นต้น ตนอยู่ในฐานะอะไรก็วางตนให้เหมาะสมกับฐานะที่เป็นอยู่และทำอย่างเสมอดั้นเสมอปลาย

(๒) ปฏิบัติตนอย่างสม่ำเสมอต่อคนทั้งหลายให้ความเสมอภาค ไม่เอารัดเอาเปรียบผู้อื่น เสมอในสุขและทุกข์คือร่วมสุขร่วมทุกข์กันร่วมรับรู้ปัญหาและร่วมแก้ปัญหาเพื่อประโยชน์ของสังคม^{๒๓}

^{๒๐} พระมหาเสน่ห์ ไชยสุภา, “การศึกษาและการพัฒนาการทำงานร่วมกันของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๒ โดยยึดหลักสังคหัตถ์ ๔” , **ปริญญานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ๒๕๕๒), หน้า ๓๓.

^{๒๑} พระใบฎีกาสุวณฺณ มหาลาโภ (หงษ์คำ), “การบริหารงานตามหลักสังคหัตถ์ ๔ ขององค์การบริหารส่วนตำบลในเขตอำเภอคอนสวรรค์ จังหวัดชัยภูมิ”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, หน้า ๒๓.

^{๒๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**, หน้า ๗๑.

^{๒๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **ธรรมนุญชีวิตร**, พิมพ์ครั้งที่ ๘๐, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทพิมพ์สวายจำกัด, ๒๕๕๐), หน้า ๙.

ผู้บริหารกับการนำหลักธรรม สัณฺหวัตถุ ๔ มาใช้ในชีวิตประจำวัน

ผู้บริหารกับการนำหลักธรรม สัณฺหวัตถุ ๔ มาใช้ในชีวิตประจำวัน เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจและน้ำใจ ให้บุคคลประสานความสามัคคี ทำให้คนรัก คนชอบ มีดังนี้^{๒๔}

๑) ทาน คือ การให้ ผู้บริหารที่ดีต้องเป็นคนเอื้อเฟื้อ เผื่อแผ่ เสียสละ เป็นผู้ให้โดยการให้สิ่งของและแนะนำความรู้

๒) ปิยวาจา คือ การมีวาจาเป็นที่รัก ผู้บริหารที่ดีจะต้องพูดจาปราศรัยด้วยถ้อยคำสุภาพ อ่อนหวาน ไพเราะ ชี้แจงในสิ่งที่เป็นประโยชน์ทำให้เกิดความพอใจ ความรักใคร่ ความสามัคคี

๓) อตถจริยา นำประโยชน์แก่เขา ผู้บริหารที่ดีควรประพฤติสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อกันและกัน ช่วยเหลือแก้ไข ปัญหาซึ่งกันและกัน

๔) สมานัตตตา ความมีตัวตน ผู้บริหารที่ดีควรวางตัวให้เหมาะสม เสมอต้นเสมอปลาย เหมาะแก่ฐานะหน้าที่ แก้ไขปัญหาประโยชน์เพื่อส่วนรวม

ประโยชน์ของสังคหัตถุธรรม มีดังนี้

- ๑) ช่วยให้บุคคลดำรงตนอยู่ได้ในสังคมด้วยความสุข
- ๒) เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจสมานไมตรีระหว่างกัน
- ๓) เป็นเครื่องส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลให้มีความเคารพนับถือกันตามสมควรแก่ฐานะ
- ๔) เป็นเครื่องประสานองค์ประกอบต่างๆ ของสังคมให้คงรูปอยู่และดำเนินไปได้ด้วยดี

๕) ช่วยส่งเสริมศีลธรรมและป้องกันความประพฤติที่เสื่อมเสียในสังคม

สรุปได้ว่า หลักธรรมที่เหมาะสมสำหรับการทำงานร่วมกัน คือ สัณฺหวัตถุ ๔ ซึ่งหมายถึงหลักธรรมที่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวน้ำใจของผู้อื่น ผูกไมตรี และเอื้อเฟื้อเกื้อกูล ได้แก่ ทาน ปิยวาจา อตถจริยา และสมานัตตตา การทำงานจะต้องช่วยเหลือกันแบ่งปัน ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึงการมีน้ำใจที่ดีต่อกัน เคารพกันด้วยไมตรี การทำงานร่วมกันจะต้องช่วยเหลือกันด้วยกำลังงาน (กาย) กำลังความคิด และกำลังทรัพย์ และผู้ทำงานร่วมกันทุกคนจะต้องไม่ถือตัว มีความเสมอภาค วางตนเสมอต้นเสมอปลาย ทำตนให้เป็นที่น่ารักน่าเคารพนับถือ และนำให้ความร่วมมือช่วยเหลือ

^{๒๔} อัจฉรา ลิ้มวงศ์ทอง, ภาวะผู้นำ, (กรุงเทพมหานคร : ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๑), หน้า ๙๓.

๒.๑.๓ หลักไตรสิกขา^{๒๕}

องค์ประกอบแห่งการดำเนินชีวิต โดยเฉพาะการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริต มี ๓ ด้าน คือ พุทธิกรรม จิตใจและปัญญา เรียกว่า ไตรสิกขา ได้แก่ ทาน ศีล ภาวนา ซึ่งมีสาระดังนี้

๑) ศีล คือ การฝึกฝนพัฒนาด้านพุทธิกรรม หมายถึง การพัฒนาพุทธิกรรม ทางกาย และวาจา ให้มีความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมอย่างถูกต้อง มีผลดี ซึ่งสิ่งแวดล้อมที่ว่่านั้น ได้แก่ สิ่งแวดล้อมทางสังคม เช่น เพื่อนมนุษย์ (ในความหมายทางพระพุทธศาสนารวมทั้งสัตว์อื่นทั้งปวง) และสิ่งแวดล้อมวัตถุ เช่น ปัจจัย ๔ เครื่องใช้วัสดุอุปกรณ์ต่างๆ รวมทั้งเทคโนโลยีและสิ่งทั้งหลายที่มีอยู่ในธรรมชาติ

ศีล^{๒๖} แบ่งเป็นหมวดใหญ่ๆ ๔ หมวด ดังนี้คือ

(๑) การรักษาวินัยแม่บทของมนุษย์ (ปาติโมกข์สังวร)^{๒๗} เมื่อคนอยู่ร่วมกัน หรือทำงานทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นชุมชน เป็นหน่วยงาน เป็นองค์กร ตลอดจนเป็นประเทศชาติ จะต้องมีการเกณฑ์กติกา ตลอดจนกฎหมาย เพื่อจัดระเบียบระบบให้เกิดความเรียบร้อยและประสาน สอดคล้องช่วยเหลือโอกาสให้ชีวิตความเป็นอยู่ และกิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยดี สมตามวัตถุประสงค์ แห่งชีวิตหรือกิจการของชุมชนนั้น ดังเช่น พระสงฆ์ในพุทธศาสนา มีวินัยแม่บทที่เรียกชื่อเฉพาะว่า ปาติโมกข์^{๒๘} ซึ่งมักเรียกกันง่ายๆ ว่า ศีล ๒๒๗ ชุมชนอื่น เช่น โรงเรียน ต้องมีการเกณฑ์กติกาที่เป็น วินัย แม่บท อย่างนี้เช่นกัน

วินัยแม่บทสำหรับสังคมคฤหัสถ์หรือสังคมแห่งมนุษยชาติทั้งหมด ก็คือศีล ๕ ซึ่งถือว่าเป็นมนุษยธรรม เพราะเป็นบรรทัดฐานที่จะทำให้มนุษย์มีวิถีชีวิตที่สูงกว่าสัตว์เดรัจฉาน อยู่ร่วมกันโดยไม่เบียดเบียนกัน และรักษาสังคมให้มีสันติสุข

สังคมมนุษย์ส่วนย่อยลงไป เช่น ประเทศ สถาบัน องค์กร และหน่วยงานต่างๆ นอกจากจะต้องรักษาศีล ๕ แล้ว ก็ยังต้องปฏิบัติตามวินัยแม่บทที่เป็นส่วนเฉพาะของตนเองย่อยลงไป อีก เช่น

- กฎหมาย ตั้งแต่รัฐธรรมนูญลงมา
- จรรยาบรรณของวิชาชีพต่างๆ เช่น จรรยาแพทย์ จรรยาบรรณของ

ข้าราชการพลเรือน เป็นต้น

^{๒๕} อก.ทุก. (ไทย) ๒๐/๘๗/๓๑๒.

^{๒๖} วิสุทธฺิ. (ไทย) ๑/๑๐-๒๑/๑๖-๘๓.

^{๒๗} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๖๔/๒๘๙-๒๙๑.

^{๒๘} สังวรในพระปาติโมกข์ มีอรรถาธิบายแต่ละคาคำดังนี้ สังวร หมายถึงการไม่ล่วงละเมิดทางกาย วาจา ปาติโมกข์ หมายถึง ศีลสิกขาบทที่เป็นเหตุให้ผู้รักษาลุดพ้นจากทุกข์ (ปาติ = รักษา + โมกขะ = ความหลุดพ้น), วิสุทธฺิ. (ไทย) ๑/๑๔/๒๖-๓๐.

(๒) การรู้จักใช้อินทรีย์ (อินทรีสังวร)^{๒๙} รับรู้สิ่งแวดล้อมโดยผ่านทางอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ถ้ารับรู้ใช้หูตาไม่เป็น เช่น ดูไม่เป็น ฟังไม่เป็น แทนที่จะได้ประโยชน์ก็จะเกิดโทษ เช่น เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ถูกหลอกลวง และเสื่อมเสียสุขภาพ เป็นต้น ตลอดจนนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อการแย่งชิง หรือทำลาย จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการใช้อินทรีย์ ให้ดู ฟัง อย่างมีสติ เมื่อดูเป็น ฟังเป็น เช่น ดูทีวีเป็น ฟังวิทยุเป็น รู้จักใช้ตาหูแสวงหาความรู้ เป็นต้น ก็จะได้ปัญญา ได้คุณภาพชีวิตและนำไปสู่การใช้มือและสมองเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกันและทำการสร้างสรรค์

- รู้จักพิจารณาเลือกเฟ้นสิ่งที่จะดู จะฟัง เป็นต้น แยกแยะได้อย่างรู้เท่าทันว่า สิ่งใดรายการใด ดีงามหรือไม่ เป็นคุณประโยชน์หรือเป็นโทษเป็นภัย แล้วหลีกเลี่ยงสิ่งชั่วร้ายเป็นโทษ และรับรู้รับฟังสิ่งที่ดีงามเป็นประโยชน์

- การดู ฟัง อย่างมีสติ ควบคุมตนเองได้ รู้จักประมาณรู้พอดี ไม่ปล่อยตัวให้ลุ่มหลงมัวเมา ตกเป็นทาสของสิ่งที่ดูที่ฟังนั้น อันจะทำให้สิ้นเปลืองเงินทอง สูญเสียเวลา เสียการงาน เสียการเล่าเรียน เป็นต้น

- ไม่เห็นแก่ความสนุกสนานบันเทิง ไม่ติดอยู่แค่ความชอบใจ ไม่ชอบใจแต่รู้จักดู รู้จักฟัง ให้ได้คุณค่าที่ดีงาม เป็นประโยชน์สูงขึ้นไปกว่านั้นโดยเฉพาะที่สำคัญคือ ต้องให้ได้ปัญญา และคิดที่จะนำมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาชีวิตและสังคม

(๓) การหาเลี้ยงชีพที่บริสุทธิ์ (อาชีวะปาริสุทธิ)^{๓๐} การทำมาหาเลี้ยงชีพเป็นพฤติกรรมหลักในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ ถ้ามีผู้หาเลี้ยงชีพโดยวิธีทุจริต เป็นมิฉฉาชีพ นอกจากชีวิตของตนเองจะชั่วร้าย เสื่อมเสียแล้ว ก็จะก่อความเดือดร้อนแก่สังคมอย่างมาก จึงต้องย้ำเน้นกันอย่างยิ่งในเรื่องการพัฒนาสัมมาชีพ และส่งเสริมให้ประชาชนฝึกฝนตนให้สามารถประกอบสัมมาชีพ คือ หาเลี้ยงชีพโดยทางสุจริต ไม่ผิดกฎหมาย สัมมาชีพพึงมีลักษณะที่สำคัญๆ ดังนี้

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ก่อเวรภัย หรือสร้างความเดือดร้อนเสียหายแก่สังคม

- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยแก้ไขปัญหา หรือสร้างสรรค์ชีวิตและสังคมในทางใดทางหนึ่ง

- เป็นอาชีพการงานที่ช่วยให้ผู้ทำได้พัฒนาชีวิตของตนให้งอกงามยิ่งขึ้นทั้งด้านพฤติกรรม ด้านจิตใจ และด้านปัญญา

- เป็นอาชีพการงานที่ไม่ทำลายคุณค่าของชีวิตและไม่เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต แต่ทำให้ชีวิตของตนมีคุณค่าน่าภาคภูมิใจ

^{๒๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๓๖๕/๒๙๑-๒๙๒.

^{๓๐} ในที่นี้ ศีลคือความบริสุทธิ์แห่งอาชีวะ เลี้ยงชีพโดยทางที่ชอบ ไม่ประกอบ อนธนา (การแสวงหาอันไม่สมควร) มีหลอกลวงหาเลี้ยงชีพ เป็นต้น อง.ทุก.อ. (ไทย) ๒/๓๘/๕๕.

- เป็นอาชีพการงานที่ทำให้ได้ปัจจัยเลี้ยงชีพมาด้วยเร็วแรง กำลังกาย กำลังสติปัญญา ความเพียรพยายาม ความสามารถ และฝีมือของตน และทำให้ได้ฝึกฝนพัฒนาความเชี่ยวชาญ จัดเจน หรือฝึกฝีมือในทางสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป

(๔) การเสพบริโภคปัจจัยโดยใช้ปัญญา (ปัจจัยสันนิสิตศีล)^{๓๑} พฤติกรรมของมนุษย์ในที่สุดก็มาลงที่การกิน ใช้ เสพ บริโภค ถ้ามนุษย์ไม่พัฒนาพฤติกรรมในการเสพบริโภค ก็จะก่อปัญหาอย่างมากทั้งแก่ชีวิต แก่สังคมและแก่โลก เพราะเขาจะกิน ใช้ บริโภคปัจจัย ๔ และสิ่งของเครื่องใช้ทั้งหลาย รวมทั้งเทคโนโลยี ด้วยโมหะ ก่อให้เกิดความลุ่มหลงมัวเมา ฟุ้งเฟ้อ ฟุ้งเฟ้อ ความเสื่อมเสีย คุณภาพชีวิต การใช้จ่ายสิ้นเปลือง การขัดแย้งแย่งชิง เบียดเบียนกันในสังคม การทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการก่อกมลภาวะ เป็นต้น จึงต้องพัฒนาพฤติกรรมในการกิน ใช้ เสพ บริโภค ให้เป็นพฤติกรรมที่เกิดจากปัญญาที่รู้เข้าใจ และปฏิบัติให้ถูกต้องตามวัตถุประสงค์ของปัจจัย ๔ ตลอดจนเทคโนโลยีนั้นๆ เริ่มตั้งแต่รับประทานอาหารเพื่อบำรุงเลี้ยงร่างกายให้แข็งแรง มีสุขภาพดี ไม่ใช่กินเพียงความอร่อย โอ้อวดฐานะ เพราะตื่นตามค่านิยมฟุ้งเฟ้อ ทำให้การกินด้วยปัญญา ที่ทำให้รู้จักประมาณตนในการบริโภคหรือกินแต่พอดี เรียกว่า โภชนะมัตตัตถุญตา ตลอดจนการใช้สอยสิ่งต่างๆ อย่างประหยัด ซึ่งทำให้ได้ประโยชน์มากที่สุด โดยสิ้นเปลืองน้อยที่สุด

ปัจจัยปฏิเสวนา หมายถึง การใช้ปัญญาทำความเข้าใจ แล้วบริโภคปัจจัยทั้งหลายให้ได้ผลตรงพอดีตามคุณค่าแท้จริง ที่เป็นจุดหมายของการบริโภคสิ่งนั้นๆ ศีลหมวดนี้มีหลักในการปฏิบัติดังนี้

- บริโภคด้วยความรู้ตระหนักรู้ว่ามี - ใช้ - บริโภค สิ่งเหล่านี้มิใช่เป็นจุดหมายของชีวิต แต่มันเป็นปัจจัยเครื่องช่วยเกื้อหนุนให้เราสามารถพัฒนาชีวิต และทำการสร้างสรรค์ประโยชน์สุขที่สูงยิ่งขึ้นไป

- บริโภคด้วยความรู้เท่าทันต่อวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคใช้สอยสิ่งนั้นๆ เช่น การสวมรองเท้า มีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยป้องกันเท้า มิให้เป็นอันตรายจากสิ่งกระทบกระทั่งและเชื้อโรค เป็นต้น และเพื่อช่วยให้เดินวิ่งได้สะดวกรวดเร็วทนทาน มิใช่สวมใส่เพื่ออวดโก้แสดงฐานะกันตามค่านิยมที่เลื่อนลอย

- บริโภคโดยพิจารณาจัดสรรควบคุมให้ได้ปริมาณประเภท และคุณสมบัติของสิ่งที่บริโภคตรงพอดีกับวัตถุประสงค์ที่แท้จริงของการบริโภคสิ่งนั้น เช่น บริโภคอาหารในปริมาณและประเภท ซึ่งพอดีกับความต้องการของร่างกายที่จะช่วยให้มีสุขภาพดี

- สามารถละเว้นหรือเลิกเสพบริโภคสิ่งที่ไม่เป็นปัจจัยเกื้อหนุนชีวิต เช่น สิ่งที่ทำลายสุขภาพทุกชนิด โดยไม่เห็นแก่การเสพรส หรือความโก้หรูหร

^{๓๑} ศีลที่อาศัยการพิจารณาใช้สอย

๒) สมาธิ หมายถึง การฝึกฝนพัฒนาในด้านจิตใจ มีความสำคัญอย่างยิ่งเพราะจิตใจเป็นฐานของพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมทุกอย่างเกิดขึ้นจากความตั้งใจหรือเจตนา และเป็นไปตามเจตจำนงและแรงจูงใจที่อยู่เบื้องหลัง ถ้าจิตใจได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นแล้ว ก็จะควบคุมดูแลและนำพฤติกรรมไปในทางที่ดีงามด้วย

ด้วยเหตุนี้ ปัญญาจะเจริญงอกงามได้ ต้องอาศัยจิตใจที่เข้มแข็ง ผู้ปัญหาเอาใจใส่ มีความเพียรพยายามที่จะคิดค้นไม่ทอดทิ้ง ยิ่งเรื่องที่คิดหรือพิจารณานั้นยาก หรือละเอียดลึกซึ้ง ก็ยิ่งต้องมีจิตใจที่สงบแน่วแน่ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่พลุ่งพล่านกระวนกระวาย คือ ต้องมีสมาธิ จึงจะคิดได้ชัดเจน เจาะลึกทะลุได้ และมองเห็นทั่วตลอด จิตที่ฝึกดีแล้ว จึงเป็นฐานที่จะให้ปัญญาทำงานและพัฒนาอย่างได้ผล

การพัฒนาจิตใจนี้ มีสมาธิเป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จึงเรียกง่ายๆ ว่าสมาธิ และอาจแยกออกได้เป็นการพัฒนาคุณสมบัติของจิตในด้านต่างๆ คือ

(๑) พัฒนาคุณธรรมซึ่งเป็นคุณภาพของจิตใจ กล่าวคือ คุณสมบัติที่เสริมสร้างจิตใจให้ดีขึ้น ให้เป็นจิตใจที่สูง ประณีต และประเสริฐ เช่น

- เมตตา คือ ความรัก ความปรารถนาดี เป็นมิตร อยากให้ผู้อื่นมีความสุข
- กรุณา คือ ความสงสารอยากช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์
- มุทิตา คือ ความพลอยยินดี พร้อมที่จะส่งเสริมสนับสนุนผู้ที่ประสบ

ความสำเร็จ มีความสุข หรือก้าวหน้าในการทำสิ่งที่ดีงาม

- อุเบกขา คือ ความวางตัววางใจเป็นกลาง เพื่อรักษารธรรม เมื่อผู้อื่นควรจะต้องรับผิดชอบต่อการกระทำของเขาตามเหตุและผล

- จาคะ คือ ความมีน้ำใจเสียสละ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว
- กตัญญูกตเวทิตา คือ ความรู้จักคุณค่าแห่งการกระทำของผู้อื่น

และแสดงออกให้เห็นถึงการรู้คุณค่านั้น

- หิริ คือ ความละอายต่อบาป ละอายใจต่อการทำความชั่ว
- โอตตัปปะ คือ ความกลัวต่อบาป เกรงกลัวต่อความชั่ว ขยาดต่อการทุจริต
- คารวะ คือ ความเคารพ ความใส่ใจรู้จักให้ความสำคัญแก่สิ่งนั้น ผู้นั้น

อย่างถูกต้องเหมาะสม

- มัทวะ คือ ความอ่อนโยน สุภาพ นุ่มนวล ไม่กระด้าง

(๒) พัฒนาสมรรถภาพและประสิทธิภาพของจิตใจ โดยเสริมสร้างคุณสมบัติที่ทำให้จิตใจมีความเข้มแข็ง หนักแน่นมั่นคง กล้าหาญ สามารถทำกิจการหน้าที่ได้ดีผลดี เช่น

- ฉันทะ คือ ความใฝ่รู้ ใฝ่สร้างสรรค์ อยากรู้ ความจริง และใฝ่ที่จะทำสิ่ง

ดีงามให้สำเร็จ อยากเข้าถึงภาวะดีงามอันเลิศสูงสุด

- วิริยะ คือ ความเพียรฟันฝ่าไปข้างหน้า เอาธุระ ไม่ทิ้งกิจการหน้าที่
การทำงานที่ตนรับผิดชอบ

- อุตสาหะ คือ ความขยัน ความบากบั่น ไม่ย่อท้อ ไม่ถอย
- ชันติ คือ ความอดทน ความเข้มแข็ง ความทนทาน หนักแน่นมั่นคง
- จิตตะ คือ ความมีใจจดจ่อ ใส่ใจ อุทิศตนแก่กิจการงานในหน้าที่ หรือสิ่ง
ที่ทำ

- สัจจะ คือ ความตั้งใจจริง จริงใจและจริงจัง มั่นคง แน่วแน่ต่อสิ่งที่ทำ
ไม่ลังเล

- อธิษฐาน คือ ความตั้งใจเด็ดเดี่ยว ความมุ่งมั่นแน่วแน่ต่อจุดหมาย
- ตบะ คือ พลังเผากิเลส กำลังความเข้มแข็งพากเพียร ในการทำกิจการ
หน้าที่ให้สำเร็จ โดยระงับยับยั้งกิเลสตัณหาได้ ไม่ยอมแก่ทุจริต และไม่เห็นแก่ความสุขสราญปรนเปรอ

- สติ คือ ความระลึกรู้ได้ ไม่เผลอเผลอ ไม่เลื่อนลอย ทนต่อสิ่งที่เกิดขึ้น
เป็นไป ซึ่งจะต้องเกี่ยวข้องกับทุกอย่าง กำหนดจิตใจกับกิจการในหน้าที่ หรือสิ่งที่ทำ มีความยับยั้งชั่งใจ
จากสิ่งที่เสื่อมเสียหายเป็นโทษ และไม่ปล่อยโอกาสแห่งประโยชน์ หรือความดีงาม ความเจริญให้เสียไป

- สมาธิ คือ ภาวะจิตที่ตั้งมั่น แน่วแน่ ได้ที่ อยู่ตัว สงบอยู่กับสิ่งที่
ต้องการทำ ไม่ฟุ้งซ่าน ไม่หวั่นไหวต่อสิ่งมากระทบ

(๓) พัฒนาความสุขและภาวะที่เกื้อหนุนสุขภาพของจิตใจ คุณสมบัติที่ควร
เสริมสร้างขึ้นให้มีอยู่ประจำในจิตใจ เพื่อความมีสุขภาพจิตที่ดี พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้หลายอย่าง
โดยเฉพาะ

- ปราโมทย์ คือ ความร่าเริง สดชื่น เบิกบานใจ ไม่หดหู่หรือห่อเหี่ยว
- ปีติ คือ ความอิ่มใจ ปลาบปลื้ม เปรมใจ พูใจ ไม่ห่อเหี่ยว
- ปัสสัทธิ คือ ความสงบเย็น ผ่อนคลายกายใจ ไม่คับ ไม่เครียด
- สุข คือ ความคล่องใจ สะดวกสบายใจ สมใจ ไม่มีอะไรติดขัดคับข้อง
- สันติ คือ ความสงบปราศจากความเร่าร้อน กระวนกระวาย ซึ่งใจ
- เกษม คือ ความปลอดโปร่ง ความรู้สึกมั่นคง ปลอดภัย โล่งโปร่งใจไร้กังวล
- สันติภาพ คือ ความเย็นสบาย ไม่มีอะไรแผดเผาใจ ไม่ตรอมตรม
- เสรีภาพ คือ ความมีใจเสรีเป็นอิสระ ไม่ถูกผูกมัด ติดข้อง จะไปไหนก็

ไปได้ตามประสงค์

- ปรีโยทาดตา คือ ความผ่องใสผุดผ่อง แจ่มจ้า กระฉ่าง สว่างใจ ไม่มี
ความขุ่นมัวเศร้าหมอง

- ภูมิปัญญาที่กตัญญู คือ ความมีใจไร้พรมแดน ไม่กีดกัน จำกัดตัว หรือหมกมุ่นติดค้าง มีจิตใจใหญ่กว้างไร้ขอบคันเขตแดน

คุณสมบัติทั้งหลายที่กล่าวมานี้ แม้จะดีงามเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง แต่บางอย่างอาจถูกนำไปใช้ในทางที่ผิด ก่อให้เกิดโทษได้ เช่น เพียรในการลักของเขา หรือนำไปพ่วงกับการกระทำที่ไม่ดี เช่น ปิตุปล้ำใจที่ได้รังแกเขา

การส่งเสริมคนที่ได้ลาภหรือประสบความสำเร็จโดยทางทุจริต เป็นต้น ดังนั้นจึงต้องรู้จักปฏิบัติให้ถูกต้องพอเหมาะพอดี การพัฒนาในด้านจิตใจนี้ เมื่อปฏิบัติสูงขึ้นไป ความสำคัญของสมาธิที่เป็นแกน หรือเป็นศูนย์กลาง จะยิ่งเด่นชัดมากขึ้น และเมื่อสมาธิเจริญขึ้นไป จนจิตแน่วแน่มั่นคงอยู่ตัวแล้ว ผู้บำเพ็ญสมาธินั้นก็จะบรรลุภาวะจิตที่เรียกว่า ฌาน ซึ่งเป็นสมาธิขั้นสูง

การพัฒนาจิตใจ หรือเรื่องของสมาธิทั้งหมดนั้น แม้จะมีประโยชน์มากมายนำไปใช้เพื่อวัตถุประสงค์ได้หลายอย่าง เช่น ในเรื่องพลังจิตและในด้านการหาความสุขทางจิตใจ แต่คุณค่าที่แท้จริงที่มุ่งหมาย คือ เพื่อเป็นฐานหรือเป็นเครื่องเกื้อหนุนการพัฒนาปัญญานั้นเอง

การทำงานทางปัญญาที่ยิ่งละเอียดซับซ้อนและลึกซึ้งมากขึ้นก็ยิ่งต้องการสมาธิจิตสูงขึ้น การพัฒนาจิตใจหรือสมาธินี้จึงมีความสำคัญมาก

๓) ปัญญา หมายถึง การพัฒนาปัญญา ความสามารถในการแก้ไขปัญหา พัฒนาปรับปรุง ต่อยอด ซึ่งมีความสำคัญสูงสุด เพราะปัญญาเป็นตัวแทนทางและควบคุมพฤติกรรมทั้งหมด มนุษย์เรามีพฤติกรรมอะไร อย่างไร และแค่ไหน ก็อยู่ที่ว่าจะมีปัญญาชี้แนะหรือบอกทางให้เท่าใด และปัญญาเป็นตัวปลดปล่อยจิตใจ ให้ทางออกแก่จิตใจ เช่น เมื่อจิตใจอึดอัด หรือมีปัญหาติดค้างอยู่ เมื่อเกิดปัญญารู้ว่าต้องทำอะไร จิตใจก็โล่งเป็นอิสระได้ การพัฒนาปัญญาเป็นเรื่องกว้างขวาง แยกออกไปได้หลายด้าน และมีหลายขั้นหลายระดับ เช่น

(๑) ปัญญาที่ช่วยดำเนินชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ ประสบความสำเร็จ

- ความรู้ความเข้าใจข้อมูลความรู้ รวมทั้งศิลปะวิทยาการต่างๆ เข้าถึงเนื้อหาความหมายได้ถูกต้องชัดเจน

- การรับรู้เรียนรู้ถูกต้องตามความเป็นจริง ตรงตามสภาวะของสิ่งนั้นๆ หรือตามที่มันเป็น

- ความรู้จักจับสาระของความรู้ หรือเรื่องราวต่างๆ รู้จุด รู้ประเด็น สามารถยกขึ้นพูด ยกขึ้นชี้แจงหรือยกขึ้นวางเป็นหลักได้

- ความรู้จักสื่อสารถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจ และความต้องการของตน ให้ผู้อื่นรู้ตามเห็นตาม เป็นต้น

- การคิด การวินิจฉัย ที่ถูกต้องชัดเจนและเที่ยงตรง

- ความรู้จักแยกแยะวิเคราะห์หาค่าสาเหตุปัจจัยของเรื่องราวต่างๆ ที่จะทำให้สามารถแก้ไขปัญหาและทำการสร้างสรรค์ต่างๆ ได้

- ความรู้จักจัดทำ ดำเนินการหรือบริหารจัดการกิจการต่างๆ ให้สำเร็จผลตามที่มุ่งหมาย

- ความรู้จักเชื่อมสัมพันธ์ประสบการณ์ข้อมูลและองค์ความรู้ต่างๆ โยงเข้าประสานเป็นภาพองค์รวมที่ชัดเจน หรือโยงออกไปสู่ความหยั่งรู้ หยั่งเห็นใหม่ๆ ได้

(๒) ปัญญาที่ช่วยให้ดำเนินเข้าสู่วิถีชีวิตที่ถูกต้องดีงาม

- ความรู้เข้าใจในระบบความสัมพันธ์ของสิ่งทั้งหลายที่อิงอาศัย สืบเนื่องส่งผลต่อกันตามเหตุปัจจัย มองเห็นภาวะและกระบวนการชีวิตสังคม และโลก คือหมู่สัตว์ มีความเป็นมาและจะเป็นไปตามกระแสแห่งเจตจำนงและเหตุปัจจัยที่ตนประกอบสร้างสมจัดสรรและมีปฏิสัมพันธ์กับปัจจัยอื่นทั้งหลาย เรียกว่า เป็นไปตามกรรม

(๓) ปัญญาที่ช่วยให้บรรลุจุดหมายสูงสุดของชีวิตที่ดีงาม

- ความรู้ความเข้าใจเข้าถึงเท่าทันความจริงของสังขาร คือ โลกและชีวิตที่เปลี่ยนแปลงเป็นไปตามกฎธรรมชาติ จนสามารถวางใจถูกต้องต่อสิ่งทั้งหลาย ทำจิตใจให้หลุดพ้นเป็นอิสระได้โดยสมบูรณ์ และมีชีวิตที่เป็นอยู่ด้วยปัญญาอย่างแท้จริง

จากที่กล่าวมานี้ การพัฒนาคนด้วย ไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญหานี้ เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธศาสนา เป็นระบบและเป็นกระบวนการทั้งหมดของการพัฒนาคน โดยเฉพาะการพัฒนาจริยธรรม จากหลักไตรสิกขานี้ พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักธรรมและข้อธรรมแยกย่อยออกไปมากมาย ซึ่งแต่ละหลักธรรมนั้นก็คือข้อปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชีวิต พัฒนาสังคม ในขั้นตอนจะมีสาระของไตรสิกขาผสมผสาน บูรณาการกันอยู่ในรูปแบบต่าง ๆ ตามความเหมาะสมกับสถานการณ์แต่ละกรณี

๒.๑.๔ หลักศีล ๕

๑) ความหมายของศีล

ศีล คือข้อปฏิบัติสำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม การรักษาปกติตามระเบียบวินัย ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ข้อปฏิบัติในการฝึกกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีวะ^{๓๒} ศีล เป็น คำนาม แปลว่า การรักษากายใจให้เรียบร้อย^{๓๓} ศีล (บาลี : สีล) คือข้อปฏิบัติตนขึ้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความ

^{๓๒} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๙, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๒๙๒.

^{๓๓} สุชีพ ปุญญานุภาพ, พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสนา ไทย-อังกฤษ, พิมพ์ครั้งที่ ๘, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๒๖๒.

ประพจน์ทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ๕ ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม โดยประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้อจิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ ในระดับของบรรพชิต ศีลจะมีจำนวนมาก เพื่อกำกับให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อต่อการประพจน์พรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้^{๓๔} เมื่อรับศีล ๕ คือ ความประพจน์ชอบทางกายและวาจา เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว สมควรประพจน์ธรรมอันดีงามอีกส่วนหนึ่ง ในคัมภีร์วิสุทธิมรรคแสดงความหมายของศีลว่า เจตนาของผู้คิดงดเว้นในการล่วงสิกขาบทนั้น เจตสิก อันได้แก่ความรู้สึกละอายใจในการงดเว้นนั้นๆ ความรู้สึกอันไม่ติดต่อกับวัตถุที่ตนจะล่วง หรือการไม่ก้าวล่วงของบุคคลที่สมาทานสิกขาบทแล้ว นั่นแหละคือตัวศีล^{๓๕} สรุปว่า ศีล คือข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในพระพุทธศาสนา ใช้สำหรับควบคุมกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงาม

๒) ความหมายของเบญจศีล

เบญจ (บาลีว่า ปญจ) แปลว่า ห้า ศีล แปลว่า ปกติ คือความปกติเรียบร้อยแห่งกาย วาจา แปลรวมว่า ปกติห้าอย่าง เป็นหลักปฏิบัติสำหรับขจัดความชั่วทางกายและทางวาจา ศีล ๕ หรือเบญจศีล คือ ความประพจน์ชอบทางกายและวาจา เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ๕ ประการนี้ คือ^{๓๖}

- (๑) เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการฆ่าการประทุษร้ายกัน
- (๒) เว้นจากการลัก ขโมย โกง ละเมิดกรรมสิทธิ์ ทำลายทรัพย์สิน
- (๓) เว้นจากการประพจน์ผิดในกาม การล่วงละเมิดสิ่งที่ผู้อื่นรักใคร่ หวงแหน
- (๔) เว้นจากการพูดเท็จ โกหก หลอกลวง
- (๕) เว้นจากน้ำเมา คือสุราเมรัย และสิ่งเสพติดให้โทษ อันเป็นที่ตั้งแห่ง

ความประมาท

อีกนัยหนึ่งคือ ศีล ๕ ข้อ หมายถึง การงดเว้นจากการกระทำบาป ๕ ประการ ได้แก่ งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ งดเว้นจากการลักทรัพย์ งดเว้นจากการประพจน์ล่วงละเมิดทางเพศ งดเว้นจากการพูดเท็จ งดเว้นจากการดื่มสุราและยาเสพติด เบญจธรรม หมายถึงข้อที่ควรปฏิบัติ ๕ ประการ

^{๓๔} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. ศีล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B8%A8%E0%B8%B5%E0%B8%A5> [๑๑ มิ.ย. ๒๕๕๗].

^{๓๕} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ต้นบุญ, ๒๕๕๑), หน้า ๓๐-๓๒.

^{๓๖} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์, หน้า ๒๐๖-๒๐๗.

คือ เมตตากฎา สัมมาอาชีวะ กามสังวร สัจจะ สติสัมปชัญญะ^{๓๗} ศีล ๕ เป็นศีลหรือข้อห้ามในลำดับเบื้องต้นตามพระโอวาทของพระพุทธโคตม พระศาสนาแห่งพุทธศาสนา^{๓๘} สรุปว่า เบญจศีล หมายถึง ความประพฤติชอบทางกายและวาจา เป็นข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว ๕ ประการ อันประกอบด้วย เว้นจากการปลงชีวิต เว้นจากการลักขโมย เว้นจากการประพฤติดีในกาม เว้นจากการพูดเท็จ เว้นจากน้ำเมา คือสุราเมรัย

อานิสงส์หรือประโยชน์ของศีล ๕

พระพุทธเจ้าตรัสว่า ศีลสมบัติของบุคคลผู้มีศีลสมบูรณ์ด้วยศีล มีอานิสงส์ ๕ ประการ คือ

- (๑) บุคคลผู้มีศีล ย่อมมีโภคทรัพย์เป็นอันมาก
- (๒) กิตติศัพท์อันดีงามของบุคคลผู้มีศีล ย่อมขจรไป
- (๓) บุคคลผู้มีศีลจะเข้าไปยังบริษัทใดย่อมแคล้วคล้ำไม่ก่อเขิน
- (๔) บุคคลผู้มีศีลย่อมไม่หลงลืมสติในเวลาตาย
- (๕) บุคคลผู้มีศีลหลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์^{๓๙}

พระพุทธองค์ยังทรงแสดงอานิสงส์ไว้ในว่า ผู้หวังความรักใคร่ ความสรรเสริญจากบัณฑิตทั้งหลาย ควรทำศีลให้สมบูรณ์ ศีลเป็นที่พึงของผู้ประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา บุคคลแม้จะดงามด้วยเครื่องประดับอันมีค่า ก็ยังไม่งามเท่าบุคคลผู้มีศีลประดับกาย ใจ ผู้มีศีลย่อมดีเตียนตนเองไม่ได้ ผู้รู้ทั้งหลายใคร่ครวญแล้วย่อมสรรเสริญ เมื่อพิจารณาถึงความประพฤติของตนย่อมเกิดความปิติยินดีปลื้มใจทุกเมื่อ ศีลจึงเป็นรากฐานแห่งคุณความดีทั้งหลายและกำจัดความชั่วทั้งปวง

สรุป อานิสงส์ของการประพฤติศีล ๕ ประมวลได้ดังนี้

- (๑) เป็นที่ขอบใจของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
- (๒) เป็นผู้ไม่ทำชีวิตให้เดือดร้อนเสียหาย
- (๓) เป็นสมาชิกที่ดีในสังคมและเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ผู้อื่น
- (๔) เป็นสมาชิกที่มีคุณภาพของสังคม
- (๕) เป็นผู้มีความแคล้วคล้ำในสังคม
- (๖) เป็นที่เคารพ ยกย่องและนับถือของสังคม

^{๓๗} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), พจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์คำวัด, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภาและสถาบันบันลือธรรม, ๒๕๕๑), หน้า ๔๘๐-๔๘๑.

^{๓๘} วิกิพีเดีย สารานุกรมเสรี. เบญจศีล. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : <http://th.wikipedia.org/wiki/%E0%B9%80%E0%B8%9A%E0%B8%8D%E0%B8%88%E0%B8%A8%E0%B8%B5%E0%B8%A5> [๑๑ มิ.ย. ๒๕๕๗].

^{๓๙} ที.สี. (ไทย) ๑๐/๑๕๐/๙๔-๙๕.

- (๗) เป็นผู้นำที่ดีในสังคม
- (๘) เป็นผู้ไม่หลงลืมสติจนถึงวาระสุดท้าย (ไม่หลงเวลาตาย)
- (๙) เป็นต้นเหตุให้บรรลुकุณธรรมวิเศษ มีพระโสดาบัน เป็นต้น
- (๑๐) เป็นผู้ควรแก่การนับถือบูชา หลังจากสิ้นชีวิตไปแล้ว
- (๑๑) เป็นผู้นอนเป็นสุขไม่ฝันร้าย^{๔๐}

๓) ขอบเขตและอานิสงส์ของการปฏิบัติตามหลักเบญจศีล^{๔๑}

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๑ ปาณาติปาตา เวรมณี เว้นจากการฆ่าสัตว์มีชีวิต การเบียดเบียนศีลข้อนี้ มุ่งให้มนุษย์ปลูกเมตตาจิตในสัตว์ทุกจำพวก หรือ แม้ในหมู่มนุษย์ด้วยกัน เพราะเมตตาจิตนี้เป็นความดี มีทั่วไปทั้งในหมู่มนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน คำว่า “สัตว์” ในที่นี้ หมายถึง สัตว์ที่มีชีวิตทุกชนิด ทั้งมนุษย์และสัตว์ดิรัจฉาน ที่ว่ามีชีวิตนั้นนับตั้งแต่สัตว์นั้น มีปรารถนาหรือลมหายใจ ตั้งแต่อยู่ในครรภ์หรือในไข่ จนกระทั่งสิ้นลมหายใจ คือ ตาย สัตว์ทุกชนิดย่อมมีสิทธิโดยชอบในการมีชีวิตของตนไปจนตาย ผู้ใดทำให้เขาเสียชีวิตด้วยเจตนาศีลของผู้นั้นก็ขาดเมื่อเพ่งเจตนาจิตเป็นใหญ่ ในสิกขาบทข้อนี้มีข้อพึงเว้น ๓ อย่าง คือ (๑) การฆ่า (๒) การทำร้ายร่างกาย และ(๓) การทรมาน

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อปาณาติปาต

- (๑) ทำให้เป็นผู้ไม่มีภัย
- (๒) ทำให้จิตใจสบายนึกถึงแต่สิ่งที่ดีงาม
- (๓) ทำให้มีอายุยืน และมีสุขภาพดี
- (๔) ไว้อภัยกันได้ไม่ต้องหวาดระแวง
- (๕) ทำให้ไม่ต้องมีความกังวลมุ่งหน้าศึกษาเล่าเรียนประกอบอาชีพการงาน

พัฒนา

สรุปว่า หลักเบญจศีลในสิกขาบทที่ ๑ มีจุดมุ่งหมายเว้นจากการฆ่า เว้นจากการทำร้าย เว้นจากการเบียดเบียนร่างกายและชีวิตของกันและกัน เมื่อปฏิบัติตามย่อมได้รับผลดี คือ ทำให้ไม่มีภัย ทำให้จิตใจสบายนึกถึงแต่สิ่งที่ดีงาม และมีอายุยืน สุขภาพดี

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๒ อทินนาทานา เวรมณี เว้นจากการลักทรัพย์ ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อป้องกันการทำลายกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สมบัติของกันและกันโดยหวังเลี้ยงชีพในทางที่ชอบ

^{๔๐} พระเมธีวราภรณ์ (สุทัศน์ วรทสสี), เบญจศีลเบญจธรรม : อุดมชีวิตของมนุษย์, หน้า ๔๕.

^{๔๑} ปรางทิพย์ วงศ์วรชาติ, “การใช้หลักเบญจศีลในการดำเนินชีวิตของนักเรียน ระดับมัธยมศึกษา โรงเรียนศรีธรรมราชศึกษา อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๑๗-๒๙.

เว้นจากการเบียดเบียนกันและกัน การประพาศติผิดเช่นนี้ ได้ชื่อว่าประพาศติผิดธรรม เป็นบาป การเว้นจากการถือเอาสิ่งของที่เจ้าของมิได้ให้ คือ ถือเอาด้วยอาการเป็นโจร ของที่เจ้าของมิได้ให้ กำหนดดังนี้

- (๑) วิญญานณกทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์พัสดุที่มีวิญญานครอง เช่น ช้าง ม้า วัว
- (๒) อวิญญานกทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์พัสดุที่ไม่มีวิญญานครอง เช่น บ้านเรือน

เงินทอง

- (๓) สंहาริมทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์พัสดุที่เคลื่อนที่ได้ เช่น สัตว์เลี้ยง รถมยนต์
- (๔) อสंहาริมทรัพย์ ได้แก่ ทรัพย์ที่เคลื่อนที่ไม่ได้ ได้แก่ ที่ดิน และทรัพย์ที่

ติดอยู่กับที่ เช่น ตึก บ้าน โรงรถ

(๕) สิ่งของที่ไม่ใช่ของใคร แต่มีผู้รักษาหวงแหน ได้แก่ สิ่งที่เขาอุทิศบูชา
ปูชนียวัตถุในศาสนานั้นๆ

(๖) สิ่งของที่เป็นของในหมู่อันไม่พึงแบ่งกัน ได้แก่ ของสงฆ์ และของมหาชน
ในสโมสรสถานนั้นๆ

เมื่อเพ่งถึงความประพาศติชอบธรรมในทรัพย์สมบัติของผู้อื่นเป็นสำคัญ พึงทราบ
ในสิกขาบทนี้ ท่านห้าม ๓ ประการ คือ

- (๑) โจรกรรม ประพาศติเป็นโจร
- (๒) ความเลี้ยงซีพอนุโลมโจรกรรม
- (๓) กิริยาเป็นฉายาโจรกรรม

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อทินนาทาน

- (๑) ทำให้ไวใจกัน อยู่กันอย่างสงบ
- (๒) นอนตาหลับไม่ต้องคอยระวังโจรผู้ร้าย
- (๓) ทรัพย์สินไม่สูญหาย แต่เจริญเพิ่มพูนขึ้น
- (๔) งานที่สร้างสรรค์ขึ้นได้ผลสมบูรณ์ มีคุณภาพดีทำให้การพัฒนาเจริญ

ก้าวหน้า

สรุปว่า หลักเบญจศีลในสิกขาบทที่ ๒ มีจุดมุ่งหมายเพื่อไม่ให้ถือเอาสิ่งของผู้อื่นโดยมิได้รับอนุญาต เว้นจากการฉ้อโกง เว้นจากการหลอกลวงเอาทรัพย์ผู้อื่น ดังนั้น ให้เว้นจากการเบียดเบียนทรัพย์สินของผู้อื่นมาเป็นของตนโดยมิชอบ และเมื่อปฏิบัติตามย่อมได้รับผลดีคือ ทำให้เกิดความไวใจกัน ทรัพย์สินก็มีแต่เจริญเพิ่มพูนขึ้น

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๓ กาเมสุมิจฉาจารา เวรณณิ เว้นจากการประพาศติผิดใน
กาม ศีลข้อนี้ ท่านบัญญัติขึ้นด้วยหวังปลูกความสามัคคี สร้างความเป็นปึกแผ่น ป้องกันความแตกร้าง
ในหมู่มนุษย์ และทำให้วางใจกันและกัน ขายกับหญิงแม้ไม่ได้เป็นญาติกัน ก็ยังมีความรักใคร่เป็นอันหนึ่ง
อันเดียวกันได้ ด้วยอำนาจความปฏิพัทธ์ในทางกาม สิกขาบทนี้ แปลว่า เว้นจากการประพาศติผิดในกาม

ทั้งหลาย คำว่า “กามทั้งหลาย” ในที่นี้ได้แก่ กิริยาที่รักใคร่กันผ่านทางประเวณี หมายถึง เมถุน คือ การส้องเสพกามระหว่างชายหญิง

การผิดในกาม หมายถึง การเสพเมถุนกับคนที่ต้องห้าม ผู้ใดเสพเมถุน (ร่วมประเวณี) กับคนที่ต้องห้าม ผู้นั้นทำผิดประเวณี ศีลข้อนี้ขาด เมื่อเพ่งความประพฤติไม่ให้ผิดเป็นใหญ่สำหรับชายและหญิง มีดังนี้

สำหรับชาย หญิงที่ต้องห้ามสำหรับชาย มี ๓ ประเภท คือ

(๑) สสสามิกา หญิงมีสามีที่เรียกว่า ภรรยาท่าน ได้แก่ หญิง ๔ จำพวก คือ หญิงที่แต่งงานกับชายแล้ว หญิงที่ไม่ได้แต่งงาน แต่อยู่กินกับชายอย่างเปิดเผย หญิงที่รับสิ่งของมีทรัพย์ เป็นต้น ของชายแล้วยอมอยู่กับเขา หญิงที่ชายเลี้ยงเป็นภรรยา

(๒) ญาติรักษา หญิงที่ญาติรักษา คือมีผู้ปกครอง ไม่เป็นอิสระแก่ตนที่เรียกว่า หญิงอยู่ในพิทักษ์รักษาของท่าน คือ หญิงที่มารดาบิดารักษา หรือญาติรักษา

(๓) ฌมรชิตา หรือจาริตา หญิงที่จารีตรักษา ที่เรียกว่าจารีตห้าม ได้แก่ หญิงที่เป็นเทือกเถาเหล่ากอ

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อกามเมสุมิจนจาร

- (๑) ตนเองไม่มีศัตรู ผู้อื่นก็ไม่ระแวง มีความไว้วางใจกันอยู่อย่างสงบ
- (๒) ทำให้ครอบครัวมีความสุข มีความอบอุ่น ผูกพัน และเคารพเชื่อฟังกัน
- (๓) ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในเกียรติแห่งวงศ์ตระกูลของตน
- (๔) ทำให้เกิดความสามัคคี ไม่มีความสับสนในทางประเพณี

สรุปได้ว่า หลักเบญจศีลในสิกขาบทที่ ๓ ไม่ให้ประพฤติล่วงละเมิดทางเพศ และไม่ล่วงละเมิดของรักของผู้อื่น ดังนั้น ควรเว้นจากการประพฤติผิดทางเพศ เว้นจากการผิดลูกเมียผู้อื่น เว้นจากการล่วงละเมิดทางเพศ และเมื่อปฏิบัติตามย่อมได้รับผลดี คือ ทำให้ไม่มีความระแวงต่อกันและกัน ทำให้เกิดความภาคภูมิใจในเกียรติแห่งวงศ์สกุลของตน

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๔ มุสาวาทา เวรมณี เว้นจากการพูดเท็จ ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้นเพื่อเป็นการป้องกันการทำลายประโยชน์ของกันและกัน ด้วยการพูด คือประโยชน์ทางวาจา และรักษา วาจาของตนให้เป็นที่เชื่อถือของคนอื่น เมื่อเพ่งความเจริญเป็นใหญ่พึงทราบในสิกขาบทนี้ ท่านห้ามเป็นข้อใหญ่ๆ ๓ ประการ คือ

- (๑) มุสาวาท
- (๒) อนุโลมมุสาวาท
- (๓) ปฏิสสวะ

มุสาวาท ได้แก่ การพูดเท็จ หรือ โกหก หมายถึง การแสดงออกด้วยเจตนาบิดเบือนความจริง ให้คนหลงเชื่อ แสดงออกได้ ๒ ทาง คือ

(๑) ทางวาจา ได้แก่ พูดโกหกซัดๆ

(๒) ทางกาย ได้แก่ ทำเท็จทางกาย เช่น เขียนจดหมายโกหก ทำรายงานเท็จ ทำหลักฐานปลอม หรือมีใครถามข้อความที่ควรทราบ ก็สั่นศีรษะแสดงปฏิเสธ จำแนกกิจการที่เป็นมุสาวาทไว้ คือ ปด ทนสาบาน ทำเล่ห์กระเท่ห์ มารยา ทำเลศ เสริมความ อำความ

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อมุสาวาท

(๑) เป็นที่เชื่อถือเคารพรักใคร่ของคนทั่วไป

(๒) ทำให้เกิดความไว้วางใจซึ่งกันและกัน

(๓) ทำให้กิจการต่างๆ ดำเนินไปด้วยความเรียบร้อยดี และสำเร็จดี

(๔) ทำให้เกิดความกล้าหาญเข้มแข็งและเชื่อมั่นตนเอง

สรุปได้ว่า หลักเบญจศีลในสิกขาบทที่ ๔ คือ ห้ามมีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันทางวาจา ดังนั้น ควรเว้นจากการพูดโกหก เว้นจากการทำเลศ และเว้นจากการพูด อำความ และเมื่อปฏิบัติตามย่อมได้รับผลดี คือ เป็นที่เชื่อถือเคารพรักใคร่ของคนทั่วไป ทำให้เกิดความกล้าหาญเข้มแข็งและเชื่อมั่นในตนเอง

เบญจศีล สิกขาบทที่ ๕ สุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา เวรมณี เว้นจากการดื่มสุราและเมรัย ศีลข้อนี้บัญญัติขึ้น เพื่อให้คนรู้จักรักษาสติของตนให้บริบูรณ์ เพราะสุราเป็นของที่ทำให้ผู้ดื่มมึนเมา เมื่อมึนเมาแล้วย่อมทำให้เสียสติ เป็นที่ตั้งของความประมาท จะทำอะไรก็ผิดพลาด ทั้งเป็นเหตุทอนคุณความดีที่มีอยู่ให้น้อยลง เมื่อเสพเข้าไปแล้วทำให้สติเลือนลอย ขาดการควบคุมตนเองทำในสิ่งที่ไม่เคยทำ พูดในสิ่งที่ไม่เคยพูด เป็นเหตุให้ล่วงสิกขาบทอีก ๔ ข้อ ข้างต้นได้ ศีลข้อ ๕ นี้ นับว่ามีความสำคัญที่สุดในเบญจศีล

อานิสงส์ของการรักษาศีลข้อสุราเมรยมัชชปมาทัฏฐานา

(๑) ไม่บั่นทอนสุขภาพและสติปัญญา

(๒) ไม่สิ้นเปลืองทรัพย์สิน

(๓) ไม่ก่อการทะเลาะวิวาท

(๔) ไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ชั่วร้ายง่าย

(๕) ไม่มีภาระกังวลจิตใจโดยใช่เหตุ

(๖) ไม่เป็นที่ตั้งแห่งความประมาท

(๗) เป็นที่เคารพนับถือของคนทั่วไป

สรุปได้ว่า หลักเบญจศีลในสิกขาบทที่ ๕ คือ ไม่ให้ทำการอันเป็นโทษแก่ตนเองและผู้อื่น ดังนั้น จึงควรเว้นจากสุราและสิ่งมึนเมาทั้งปวง เมื่อปฏิบัติตามย่อมได้รับผลดี ไม่สิ้นเปลืองทรัพย์ ไม่บั่นทอนสุขภาพและสติปัญญา และไม่ถูกชักจูงไปในทางที่ชั่วร้ายได้ง่ายอันอาจก่อให้เกิดปัญหาสังคมต่างๆ ตามมา

๒.๒ หลักธรรมของตำราจในการสืบสวนสอบสวนและป้องกันปราบปราม

การสืบสวนสอบสวนและป้องกันปราบปรามของเจ้าหน้าที่ตำรวจนั้น ต้องอาศัยจิตสำนึกที่
จิตใจ จิตวิญญาน และอุดมการณ์ที่ดี ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความซื่อตรง ไม่ลำเอียง ดังนั้น หลักธรรม
ที่เกี่ยวข้องกับการสืบสวนสอบสวนและป้องกันปราบปราม ผู้วิจัยเห็นควรใช้หลักอคติ ๔ ซึ่งมี
รายละเอียด ดังนี้

๒.๒.๑ อคติ ๔ ฐานะอันไม่พึงถึง, ทางความประพฤติที่ผิด, ความไม่เที่ยงธรรม,
ความลำเอียง^{๔๒} ดังนี้

๑) ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะชอบ

๒) โทสาคติ ลำเอียงเพราะชัง

๓) โมหาคติ ลำเอียงเพราะหลง, พลาดผิดเพราะเขลา

๔) ภยาคติ ลำเอียงเพราะกลัว

การปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติ ๔ ได้แก่ ฉันทาคติ การลำเอียงเพราะพอใจ, โทสาคติ
การลำเอียงเพราะเกลียดชัง, โมหาคติ การลำเอียงเพราะเขลา และภยาคติ การลำเอียงเพราะกลัว^{๔๓}
มาช่วยเสริมสร้างจริยธรรมของข้าราชการตำรวจให้เข้าใจและนำไปปฏิบัติจะทำให้เกิดผลสำเร็จมากยิ่งขึ้น
ดังที่พุทธพจน์ที่ว่า “บุคคลใดละเมิดความชอบธรรม เพราะฉันทาคติ โทสาคติ โมหาคติ ภยาคติ ยศ
ของบุคคลนั้นย่อมเสื่อม ดุจดวงจันทร์ข้างแรม ฉะนั้น”^{๔๔}

ดังนั้น หลักพุทธธรรมที่ว่าด้วย หลักอคติ ๔ ถือเป็นหลักธรรมที่สามารถนำมาบูรณาการ
วิธีการพัฒนาจริยธรรมของข้าราชการตำรวจในด้านการปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาให้เว้นจากการ
กระทำที่ไม่ควรกระทำ เป็นความประพฤติที่ผิดด้วยความลำเอียง ด้วยความไม่เที่ยงธรรม ที่เรียกว่า
อคติ ๔ประการ ดังนี้

๑) ฉันทาคติ การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความลำเอียงเพราะความพอใจ ปฏิบัติในสิ่งที่ไม่สมควรปฏิบัติด้วยเหตุเพราะพอใจ ชอบใจเป็นการส่วนตัว เช่น การตัดสินความหรือการตัดสิน
ลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความลำเอียงในอำนาจแห่งความพอใจ ชอบใจ ก่อให้เกิดความเสียหาย
เสียความ ชอบธรรมสิ่งที่ควรปฏิบัติ คือ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงตรง ไม่มีความลำเอียงใน
ความพอใจ ชอบใจเป็นการส่วนตัว ควรปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาด้วยการทำให้เป็นกลาง
มีความยุติธรรม ไม่มีอำนาจแห่งความพอใจมาครอบงำจิตใจ ทำให้เกิดการเอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง

^{๔๒} ที่.ปา. ๑๑/๑๗๖/๑๙๖. ดูรายละเอียดใน พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๗, หน้า ๔๗๒.

^{๔๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์, พิมพ์ครั้งที่ ๑๕, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ สหธรรมิก, ๒๕๕๓), หน้า ๔๓๒.

^{๔๔} อัง.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๙/๓๐.

จะทำให้การงานมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ไม่ถูกนินทาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เกิดความสบายใจ มีความสุขในการปฏิบัติหน้าที่ การงานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๒) โทสะคติ การปฏิบัติด้วยความลำเอียงเพราะไม่ชอบกันเกลียดกัน ชิงชัง เป็นการปฏิบัติหน้าที่ในสิ่งที่ไม่สมควรปฏิบัติ ด้วยเหตุเพราะความเกลียดชังกัน เช่น การตัดสินความหรือตัดสินลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความลำเอียงในอำนาจแห่งความเกลียดชัง ไม่ชอบใจ ก่อให้เกิดความเสียหาย เสียความชอบธรรมสิ่งที่ควรปฏิบัติ คือ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงตรง ไม่มีความลำเอียงในความไม่ชอบใจ เกลียดชังเป็นการส่วนตัว ควรปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาด้วยการทำใจให้เป็นกลาง มีความยุติธรรมไม่มีอำนาจแห่งความเกลียดชัง มาครอบงำจิตใจ ทำให้เกิดการเอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง จะทำให้การงานมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ไม่ถูกนินทาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เกิดความสบายใจ มีความสุขในการปฏิบัติหน้าที่ การงานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๓) โมหะคติ การปฏิบัติด้วยความลำเอียงเพราะหลง ขลาดเขลา ไม่รู้ ปฏิบัติหน้าที่ในสิ่งที่ไม่สมควรปฏิบัติ ด้วยเหตุเพราะความหลง ขลาดเขลา เช่น การตัดสินความหรือการตัดสินลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความลำเอียงในอำนาจแห่งความหลง ขลาดเขลา ก่อให้เกิดความเสียหาย เสียความชอบธรรม สิ่งที่ควรปฏิบัติ คือ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงตรง ไม่มีความลำเอียงในความหลง ขลาดเขลา ไม่รู้ ควรปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาด้วยการทำใจให้เป็นกลาง มีความยุติธรรม ไม่มีอำนาจแห่งความหลง ขลาดเขลา มาครอบงำจิตใจ ทำให้เกิดการเอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง จะทำให้การงานมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ไม่ถูกนินทาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เกิดความสบายใจ มีความสุขในการปฏิบัติหน้าที่ การงานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

๔) ภยาคติ การปฏิบัติด้วยความลำเอียงเพราะกลัว ปฏิบัติหน้าที่ในสิ่งที่ไม่สมควรปฏิบัติด้วยเหตุเพราะความกลัว เช่น การตัดสินความหรือการตัดสินลงโทษผู้ได้บังคับบัญชาด้วยความลำเอียงในอำนาจแห่งความกลัว ก่อให้เกิดความเสียหาย เสียความชอบธรรมสิ่งที่ควรปฏิบัติ คือ ต้องปฏิบัติหน้าที่ด้วยความเที่ยงตรง ไม่มีความลำเอียงในความกลัว ควรปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาด้วยการทำใจให้เป็นกลาง มีความยุติธรรม ไม่มีอำนาจแห่งความกลัว เข้ามาครอบงำจิตใจ ทำให้เกิดการเอนเอียงไปทางใดทางหนึ่ง จะทำให้การงานมีความโปร่งใส สามารถตรวจสอบได้ ไม่ถูกนินทาทั้งต่อหน้าและลับหลัง เกิดความสบายใจ มีความสุขในการปฏิบัติหน้าที่ การงานประสบความสำเร็จอย่างมีประสิทธิภาพ

อคติ ๔ เป็นหลักพุทธธรรมที่นำมาบูรณาการวิธีการพัฒนาจริยธรรมในด้านการปฏิบัติหน้าที่ ด้วยความยุติธรรม ตรงไปตรงมา โดยปฏิบัติหน้าที่ปราศจากอคติ ๔ ประการ คือมีความซื่อสัตย์ ยุติธรรม เที่ยงตรง จะก่อให้เกิดประสิทธิผลดังต่อไปนี้

- ๑) ทำให้ได้รับความเลื่อมใส ศรัทธา น่าเชื่อถือต่อบุคคลที่เกี่ยวข้อง
- ๒) ทำให้เป็นผู้มีบารมี น่ายกย่อง สรรเสริญ
- ๓) ทำให้เป็นผู้มีมิตรมาก มีบริวารมาก มีกัลยาณมิตร
- ๔) ทำให้ไม่มีศัตรู คิดปองร้าย
- ๕) ทำให้เกิดความสุขใจ สบายใจในการปฏิบัติหน้าที่
- ๖) ทำให้ได้รับการร่วมมือในการทำงานเป็นอย่างดี การงานประสบความสำเร็จ
- ๗) ทำให้เป็นที่รักของผู้บังคับบัญชา ผู้ใต้บังคับบัญชา และทุกคนที่เกี่ยวข้อง
- ๘) เป็นรากฐานในการรักษาศิล เป็นผู้มีจริยธรรม คุณธรรมประจักษ์ในการปฏิบัติ

หน้าที่^{๔๕}

สรุปว่า การสืบสวนสอบสวนและป้องกันปราบปรามของเจ้าหน้าที่ตำรวจให้มีประสิทธิภาพนั้น ต้องปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติ ๔ เพราะถือเป็นหลักต้องห้าม ควรละเว้นซึ่งการปฏิบัติโดยเฉพาะในด้านการปฏิบัติหน้าที่การงานเพราะเป็นการทำลายความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน สร้างความแตกแยกในหมู่คณะ เกิดการระแวงไม่ไว้วางใจกัน ไม่มีใครอยากมีปฏิสัมพันธ์ด้วย หากเป็นผู้บริหาร จะทำให้ผู้ปฏิบัติหน้าที่เสียกำลังใจในการทำงาน เพราะไม่ได้รับความยุติธรรม เกิดผลเสียหายต่อการปฏิบัติงาน เสียการปกครอง และเป็นอุปสรรคในการปฏิบัติหน้าที่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่เกิดความยุ่งยาก ลำบาก เกิดอุปสรรคมากมาย การงานไม่ประสบความสำเร็จ หากละเว้นได้ ผู้ปฏิบัติมีการปฏิบัติหน้าที่ด้วยความยุติธรรม ตรงไปตรงมา การงาน ก็จะเกิดผลดีตามมาในทุกด้าน

๒.๓ หลักธรรมของผู้บังคับบัญชาที่พึงปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา

หลักธรรมของผู้บังคับบัญชาที่พึงปฏิบัติต่อผู้ใต้บังคับบัญชา ประกอบไปด้วย พรหมวิหาร ๔ และสัปปุริสธรรม ๗ รายละเอียด ดังต่อไปนี้

๒.๓.๑ พรหมวิหาร ๔

พรหมวิหาร ๔ ธรรมเครื่องอยู่อย่างประเสริฐ, ธรรมประจักษ์อันประเสริฐ, หลักความประพฤติที่ประเสริฐบริสุทธิ์, ธรรมที่ต้องมีไว้เป็นหลักใจและกำกับความประพฤติ จึงจะชื่อว่าดำเนินชีวิตหมดจด และปฏิบัติตนต่อมนุษย์สัตว์ทั้งหลายโดยชอบ^{๔๖}

๑) เมตตา คือ ความรักใคร่ปรารถนาดีอยากให้เขามีความสุข มีจิตอันแผ่ไมตรี และคิดทำประโยชน์แก่มนุษย์สัตว์ทั่วหน้า

^{๔๕} ตวงเพชร สมศรี, “วิธีการพัฒนาจริยธรรมของข้าราชการตำรวจเชิงพุทธบูรณาการ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๖๐.

^{๔๖} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๘๔/๒๕๕. และดูคำอธิบายใน พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๖๑.

๒) กรุณา คือ ความสงสาร คิดช่วยให้พ้นทุกข์ ใฝ่ใจในอันจะปลดเปลื้องบำบัดความทุกข์ยากเดือดร้อนของปวงสัตว์

๓) มุทิตา คือ ความยินดี ในเมื่อผู้อื่นอยู่ดีมีสุข มีจิตผ่องใสบันเทิง กอปรด้วยอาการแช่มชื่นเบิกบานอยู่เสมอ ต่อสัตว์ทั้งหลายผู้ดำรงในปกติสุข พลอยยินดีด้วยเมื่อเขาได้ดีมีสุข เจริญอกงามยิ่งขึ้นไป

๔) อุเบกขา คือ ความวางใจเป็นกลาง อันจะให้ดำรงอยู่ในธรรมตามที่พิจารณาเห็นด้วยปัญญา คือมีจิตเรียบตรงเที่ยงธรรมดุจตราขึง ไม่เอนเอียงด้วยรักและชัง พิจารณาเห็นกรรมที่สัตว์ทั้งหลายกระทำแล้ว อันควรได้รับผลดีหรือชั่ว สมควรแก่เหตุอันตนประกอบ พร้อมทั้งจะวินิจฉัยและปฏิบัติไปตามธรรม รวมทั้งรู้จักวางเฉยสงบใจมองดู ในเมื่อไม่มีกิจที่ควรทำ เพราะเขารับผิดชอบตนได้ดีแล้ว เขาสมควรรับผิดชอบตนเอง หรือเขาควรได้รับผลอันสมกับความรักชอบของผู้ดำรงในพรหมวิหาร ย่อมช่วยเหลือมนุษยสัตว์ทั้งหลายด้วยเมตตากรุณา และย่อมรักษาธรรมไว้ได้ด้วยอุเบกขา ดังนั้น แม้จะมีกรุณาที่จะช่วยเหลือปวงสัตว์แต่ก็ต้องมีอุเบกขาคือความวางใจที่เสียธรรม

พรหมวิหารนี้ บางทีแปลว่า ธรรมเครื่องอยู่ของพรหม, ธรรมเครื่องอยู่อย่างพรหม, ธรรมประจำใจที่ทำให้เป็นพรหมหรือให้เสมอด้วยพรหม, หรือธรรมเครื่องอยู่ของท่านผู้มีความยิ่งใหญ่

พรหมวิหาร ๔ เรียกอีกอย่างว่า อัปมัญญา ๔ เพราะแผ่ส่งไปเสมอโดยทั่วไปในมนุษยสัตว์ทั้งหลาย ไม่มีประมาณ ไม่จำกัดขอบเขต

พรหมวิหารมีในผู้ใด ย่อมทำให้ผู้นั้นประพฤติปฏิบัติเกื้อกูลแก่ผู้อื่น ด้วยสังคหัตถุเป็นต้น

อนึ่ง ในการที่จะเข้าใจและปฏิบัติพรหมวิหาร ๔ ให้ถูกต้อง พึงทราบรายละเอียดบางอย่าง โดยเฉพาะสมบัติและวิบัติของธรรม ๔ ประการนั้น ดังนี้

๑) ความหมายโดยวิเคราะห์ศัพท์

๑.๑) เมตตา = (มีน้ำใจ) เอื้อยใฝ่ประโยชน์สุขแก่คนทั้งหลาย หรือน้ำใจปรารถนาประโยชน์สุขที่เป็นไปต่อมิตร

๑.๒) กรุณา = ทำความสะเทือนใจแก่สาธุชน เมื่อคนอื่นประสบทุกข์ หรือถ่วงถ่วงทุกข์ของผู้อื่นให้หมดไป หรือแผ่ใจไปรับรู้ต่อคนสัตว์ทั้งหลายที่ประสบทุกข์

๑.๓) มุทิตา = โมทนายินดีต่อผู้ประกอบด้วยสมบัติหรือผลดีนั้นๆ

๑.๔) อุเบกขา = คอยมองดูอยู่ โดยละความชวนชวายเป็น สัตว์ทั้งหลายจงอย่าผูกเวรกันเป็นต้น และโดยเข้าถึงความเป็นกลาง

๒) ลักษณะ หน้าที่หรือกิจ (รส) ผลปรากฏ (ปัจจุปัญฐาน) และปทัสถาน (เหตุใกล้)

๒.๑) เมตตา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นอยู่เป็นปกติ)

ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเกื้อกูลแก่คนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = น้อมนำประโยชน์เข้าไปให้แก่เขา

ผลปรากฏ = กำจัดความอาฆาตแค้นเคืองให้ปราศไป

ปทัสถาน = เห็นภาวะที่น่าเจริญใจของคนสัตว์ทั้งหลาย

๒.๒) กรุณา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นตักทักขู่เดียดรื้อน)

ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการปลดเปลื้องทุกข์แก่คนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = ไม่นิ่งดูตาย/ทนนิ่งอยู่ไม่ได้ต่อทุกข์ของคนสัตว์ทั้งหลาย

ผลปรากฏ = ไม่เบียดเบียน/อวิหิงสา

ปทัสถาน = เห็นภาวะไร้ที่พึ่ง/สภาพน่าอนาถของคนสัตว์ทั้งหลายที่ถูก

ทุกข์ครอบงำ

๒.๓) มุทิตา = (ในสถานการณ์ที่คนอื่นมีสุขสำเร็จหรือทำอะไรก้าวไปด้วยดี)

ลักษณะ = พลอยยินดี/ยินดีด้วย

หน้าที่ = ไม่ริษยา/เป็นปฏิปักษ์ต่อความริษยา

ผลปรากฏ = ขจัดความริษยา ความไม่ยินดีหรือความทนไม่ได้ต่อ

ความสำเร็จของผู้อื่น

ปทัสถาน = เห็นสมบัติ/ความสำเร็จของคนสัตว์ทั้งหลาย

๒.๔) อุเบกขา = (ในสถานการณ์รักษารธรรมตามความรับผิดชอบต่อกรรมที่

เขาทำ)

ลักษณะ = เป็นไปโดยอาการเป็นกลางต่อคนสัตว์ทั้งหลาย

หน้าที่ = มองเห็นความเสมอภาคกันในคนสัตว์ทั้งหลาย

ผลปรากฏ = ระวังความขัดเคืองเสียใจและความคล้อยตามดีใจ

ปทัสถาน = มองเห็นภาวะที่ทุกคนเป็นเจ้าของกรรมของตนว่า

สัตว์ทั้งหลายจักได้สุข พ้นทุกข์ ไม่เสื่อมจากสมบัติที่ได้ที่ถึง ตามใจชอบได้อย่างไร

๓) สมบัติ (ความสมบูรณ์หรือความสัมฤทธิ์ผล) และวิบัติ (ความล้มเหลวหรือการปฏิบัติผิดพลาด ไม่สำเร็จผล)

๓.๑) เมตตา : สมบัติ = สงบหายไร้ความแค้นเคืองไม่พอใจ

วิบัติ = เกิดเสนาหา

๓.๒) กรุณา : สมบัติ = สงบหายไร้วิหิงสา

วิบัติ = เกิดความโศกเศร้า

๓.๓) มุทิตา : สมบัติ = สงบหายไร้ความริษยา

วิบัติ = เกิดความสนุกสนาน

๓.๔) อุเบกขา : สมบัติ = สงบหายไม่มีความยินดียินร้าย

วิบัติ = เกิดความเฉยด้วยไม่รู้ (เฉยโง่ เฉยเมย เฉยเมิน)

๔) ข้าศึก คือ อกุศลซึ่งเป็นศัตรูคู่ปรับที่จะทำลายหรือทำกรรมนั้นๆ ให้เสียไป

๔.๑) เมตตา : ข้าศึกใกล้ = ราคะ

ข้าศึกไกล = พยาบาท คือความขัดเคืองไม่พอใจ

๔.๒) กรุณา : ข้าศึกใกล้ = โทมนัส คือความโศกเศร้าเสียใจ

ข้าศึกไกล = วิหิงสา

๔.๓) มุทิตา : ข้าศึกใกล้ = โสมนัส (เช่น ดีใจว่าตนจะพลอยได้รับผลประโยชน์)

ข้าศึกไกล = อรติ คือความไม่ยินดี ไม่ยินดี ริษยา

๔.๔) อุเบกขา : ข้าศึกใกล้ = อัญญาอุเบกขา (เฉยไม่รู้เรื่อง เฉยโง่ เฉยเมย)

ข้าศึกไกล = ราคะ (ความใคร่) และปฏิฆะ (ความเคือง) หรือชอบใจ

และขัดใจ

๕) ตัวอย่างมาตรฐาน ที่แสดงความหมายของพรหมวิหารได้ชัด ซึ่งคัมภีร์ทั้งหลายมักยกขึ้นอ้าง

๕.๑) เมื่อลูกยังเล็กเป็นเด็กเยาว์วัย

แม่ - เมตตา รักใคร่เอาใจใส่ ถนอมเลี้ยงให้เจริญเติบโต

๕.๒) เมื่อลูกเจ็บไข้เกิดมีทุกข์ภัย

แม่ - กรุณา ห่วงใยปกป้องรักษา หาทางบำบัดแก้ไข

๕.๓) เมื่อลูกเจริญวัยเป็นหนุ่มสาวสวยสง่า

แม่ - มุทิตา พลอยปลาบปลื้มใจ หรือหวังให้ลูกงามสดใสนานเท่านาน

๕.๔) เมื่อลูกรับผิดชอบกิจการหน้าที่ของตนจนชวชวยอยู่ด้วยดี

แม่ - อุเบกขา มีใจนิ่งสงบเป็นกลาง วางเฉยคอยดู

พึงทราบด้วยว่า

ฉันทะ คือ กัตตุกัมยตาฉันทะ (ความอยากจะทำให้ดี หรือความต้องการที่จะทำให้คนสัตว์ทั้งหลายดีงามสมบูรณ์ปราศจากโทษข้อบกพร่อง เช่น อยากให้เขาประสบประโยชน์สุข พ้นจากทุกข์ เป็นต้น) เป็นจุดตั้งต้น (อาทิ) ของพรหมวิหารทั้ง ๔ นี้การข่มระงับกิเลส (เช่นนิวรณ์) ได้ เป็นท่ามกลางสมาธิถึงขั้นอัปปนา (คือ ภาวะจิตที่มั่นคงเรียบรื่นสงบสนิทที่สุด) เป็นที่จบของพรหมวิหารทั้ง ๔ นั้น

หลักพรหมวิหารธรรมในการบูรณาการเพื่อสร้างทักษะภาวะผู้นำเพื่อการปกครอง ผู้ได้บังคับบัญชาของตำรวจโดยอาศัยหลักเมตตา คือ ความปรารถนาดี หลักกรุณา คือ ความเอื้อเฟื้อต่อผู้ได้บังคับบัญชาอย่างยุติธรรมและให้กำลังใจผู้ได้บังคับบัญชาเมื่อพวกเขามีความสุข เจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน และมีความยุติธรรมกับทุกคนในการปฏิบัติตามกฎหมายระเบียบให้สามารถพัฒนาตนพัฒนาคน และพัฒนางานในสถานี่ตำรวจได้อย่างเหมาะสมกับภาวะผู้นำของผู้บริหาร

๒.๓.๒ หลักสัปปริสธรรม

หลักสัปปริสธรรม ๗ เป็นหลักธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงแก่บริษัทตามโอกาสและสถานที่ต่างกัน การนำหลักสัปปริสธรรม ๗ ไปประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานแต่ละหน่วยงานในปัจจุบันต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อให้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานให้ประสบผลสำเร็จตามเป้าหมายที่วางไว้ ทำให้หน่วยงานมีความเจริญก้าวหน้าทันสมัยเท่าเทียมกับหน่วยงานอื่นได้ จึงมีผู้ให้ความหมายไว้ดังนี้

คำอธิบายตาม พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๔๗}

ธัมมัญญสูตร ว่าด้วยบุคคลผู้รู้ธรรม ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุประกอบด้วยธรรม ๗ ประการนี้ เป็นผู้ควรแก่ของที่เขานำมาถวาย ฯลฯ เป็นนาบุญอันยอดเยี่ยมของโลก

ธรรม ๗ ประการ อะไรบ้าง คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้ ๑) เป็นธัมมัญญ ๒) เป็นอัตถัญญ ๓) เป็นอัตตัญญ ๔) เป็นมัตตัญญ ๕) เป็นกาลัญญ ๖) เป็นปริสัญญ ๗) เป็นบุคคลปรปริญญ

ภิกษุเป็นธัมมัญญ อย่างไร

คือ ภิกษุในธรรมวินัยนี้รู้ธรรม คือ สุตตะ เคยยะ เวยยาकरणะ คาคา อุทาน อิติวุตตะกชาตกะ อปัฏตธรรม เวทลละ หากภิกษุไม่รู้จักรักรรณ คือ สุตตะ ฯลฯ เวทลละเลย

คำอธิบายตาม พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม๘๒ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต)^{๔๘}

๑) ธัมมัญญตา ความรู้จักรักรรณ รู้หลัก หรือรู้จักเหตุ คือรู้หลักความจริง รู้หลักการ รู้หลักเกณฑ์ รู้กฎแห่งธรรมดา รู้กฎเกณฑ์แห่งเหตุผล และรู้หลักการที่จะทำให้เกิดผล เช่น ภิกษุรู้ว่าหลักธรรมข้อนั้นๆ คืออะไร มีอะไรบ้าง พระมหากษัตริย์ทรงทราบว่าการปกครองตามราชพระเพณีนี้อย่างไร มีอะไรบ้าง รู้ว่าจะต้องกระทำเหตุข้อนี้ๆ หรือกระทำตามหลักการข้อนี้ๆ จึงจะทำให้เกิดผลที่ต้องการอันนั้นๆ เป็นต้น

๒) อัตถัญญตา ความรู้จักรักรรณ รู้ความมุ่งหมาย หรือ รู้จักผล คือ รู้ความหมาย รู้ความมุ่งหมาย รู้ประโยชน์ที่ประสงค์ รู้จักผลที่จะเกิดขึ้นสืบเนื่องจากการกระทำหรือความเป็นไปตามหลัก เช่น รู้ว่าหลักธรรมหรือภาสิตข้อนั้นๆ มีความหมายว่าอย่างไร หลักนั้นๆ มีความมุ่งหมายอย่างไร กำหนดไว้หรือพึงปฏิบัติเพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร การที่ตนกระทำอยู่มีความมุ่งหมายอย่างไร เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้างดังนี้ เป็นต้น

^{๔๗} องค์กร. (ไทย) ๒๓/๖๘/๑๔๓.

^{๔๘} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๑๒, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๒๑๐.

๓) อัตตัญญูตา ความรู้จักตน คือ รู้ว่าเรานั้นว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความสามารถ ความถนัด และคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เเท่าไร อย่างไร แล้วประพฤติให้เหมาะสมและรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุงต่อไป

๔) มัตตัญญูตา ความรู้จักประมาณ คือ ความพอดี เช่น ภิกษุรู้จักประมาณในการรับและบริโภคปัจจัยสี่ คฤหัสถ์รู้จักประมาณในการใช้จ่ายโภคทรัพย์ พระมหากษัตริย์รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์อาชญาและในการเก็บภาษี เป็นต้น

๕) กาลัญญูตา ความรู้จักกาล คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะเวลาที่จะต้องใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน เช่น ให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลาให้เหมาะสมเวลา เป็นต้น

๖) ปริสัณญูตา ความรู้จักบริษัท คือ รู้จักชุมชน และรู้จักที่ประชุม รู้กิจริยาที่จะประพฤติต่อชุมชนนั้นๆ ว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหา จะต้องทำกิจริยาอย่างนี้ จะต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้ควรสงเคราะห์อย่างนี้ เป็นต้น

๗) ปุคคลัญญูตา หรือ ปุคคลปโรปรัญญูตา ความรู้จักบุคคล คือ ความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธยาศัย ความสามารถ และคุณธรรม เป็นต้น ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้ที่จะปฏิบัติต่อบุคคลนั้นๆ ด้วยดี ว่าควรจะคบหรือไม่ จะใช้จะตำหนิ ยกย่อง และแนะนำสั่งสอนอย่างไร เป็นต้น

๑) องค์ประกอบของสัปปุริสธรรม

สัปปุริสธรรม หมายถึง ธรรมของสัปปุริสชน คือ คนดี หรือคนที่แท้ ซึ่งมีความเป็นคนที่สมบูรณ์ และถือเป็นคุณธรรมที่สำคัญของการเป็นผู้นำที่สมบูรณ์ ๗ ประการ ดังนี้

(๑) ธัมมัญญูตา รู้จักเหตุผล คือ เมื่อผู้นำตำแหน่ง จะทำ หน้าที่อะไรก็ตาม ต้องรู้หลักการ รู้งาน รู้หน้าที่ถึงกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่เข้ามาเกี่ยวข้องกับชีวิตเกี่ยวข้องกับหน้าที่รับผิดชอบของตน โดยรู้ว่าสิ่งนี้เป็นเหตุแห่งสุข สิ่งนี้ เป็นเหตุแห่งทุกข์ และจำให้ความสุขแก่ผู้ได้ปกครองได้อย่างไร และให้การช่วยเหลือตั้งตรงอยู่ในหลักการนั้น

(๒) อัตตัญญูตา รู้จักจุดมุ่งหมายและผล คือ รู้จุดมุ่งหมายที่ตนกระทำว่ามีจุดมุ่งหมายอะไรในการปกครอง คือปรารถนาให้ผู้ได้ปกครองมีความสุขเป็นหลักในการปกครอง

(๓) อัตตัญญูตา รู้จักตน คือ รู้ตามความเป็นจริงว่า โดยชาติ โดยตระกูล โดยหน้าที่ โดยคุณธรรมและความรู้ที่ตนมีอยู่แล้ว จะประพฤติตนให้สมกับที่เป็นผู้ปกครองว่าสิ่งที่ตนกระทำไปนั้นให้อะไรแก่ผู้ได้ปกครอง

(๔) มัตตัญญูตา รู้จักประมาณ คือ รู้จักประมาณในการลงทัณฑ์ และการเก็บเกี่ยวภาษีอากร แต่พอควร รู้จักประมาณในการแบ่งปันความสุขแก่ผู้ได้ปกครองให้ทั่วถึง

(๕) กาลัญญตา รู้จักกาล คือ รู้กาลอันควรในการทำกิจต่างๆ เวลาไหนควรจะทำอย่างไร

(๖) ปริสัญญุตตา รู้จักชุมชน คือ รู้กิริยาที่พึงประพัตต่อชุมชนนั้น ว่าแต่ละชุมชนมีความต้องการอะไร ควรจะสงเคราะห์อย่างไรจึงจะเหมาะสม

(๗) บุคคลัญญุตตา รู้จักบุคคล คือ รู้จิตของแต่ละบุคคลว่ามีความโน้มเอียงไปด้านใด ผู้ปกครองที่มีความเข้าใจหรือมีความรู้ในเรื่องดังกล่าว ย่อมสามารถช่วยให้สามารถทำงานกับบุคคลที่มีความหลากหลายได้อย่างเป็นเอกภาพและมีประสิทธิภาพ

๒) ความสำคัญของสัปปริสธรรมต่อการปฏิบัติงาน

สัปปริสธรรม ๗ ประการ คือ ธรรมของสัตบุรุษ ในการปฏิบัติงานในองค์กรต่างๆ ถ้าองค์กรใดมีบุคลากรที่เป็นสัตบุรุษก็ย่อมจะสร้างความเจริญความสามัคคีให้แก่หน่วยงานหรือองค์กรนั้น เพราะบุคลากรหรือผู้บริหารที่รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตนเอง รู้จักประมาณ รู้จักเวลา รู้จักชุมชนและรู้จักบุคคล ย่อมทำให้การบริหารงานของหน่วยงานประสบความสำเร็จตามนโยบายที่ได้วางไว้ การนำหลักธรรมนี้มาประยุกต์ใช้เพื่อให้เกิดความเจริญ ความก้าวหน้าในองค์กร เป็นแรงจูงใจในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจ ตลอดจนการปฏิบัติงานที่มีคุณภาพเกิดขึ้นด้วย หลักสัปปริสธรรม ๗ ประการ แปลว่า ธรรมของสัตบุรุษ ได้แก่ คนดี มีความประพฤติ ทางกาย วาจา ถูกต้อง เรียบร้อย ไม่มีโทษ มี ๗ ประการ ดังนี้

(๑) ธัมมัญญุตตา รู้หลักและรู้จักเหตุ คือ รู้หลักการและกฎเกณฑ์ของสิ่งทั้งหลายที่คนเข้าไปเกี่ยวข้องในการดำเนินชีวิตในการปฏิบัติหน้าที่และดำเนินกิจกรรมต่างๆ รู้เข้าใจสิ่งที่ตนจะต้องประพัต ปฏิบัติตามเหตุผล เช่น รู้ว่า ตำแหน่ง ฐานะ อาชีพ การงานของตน มีหน้าที่และความรับผิดชอบอย่างไร มีอะไรเป็นหลักการ จะต้องทำอะไรอย่างไร จึงจะเป็นเหตุให้บรรลุถึงผลสำเร็จที่เป็นไปตามหน้าที่และความรับผิดชอบนั้นๆ ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนขั้นสูงสุดคือรู้เท่าทันกฎธรรมดาหรือหลักความจริงของธรรมชาติเพื่อปฏิบัติต่อโลกและชีวิตอย่างถูกต้องมีจิตใจเป็นอิสระ ไม่ตกเป็นทาสของโลกและชีวิตนั้น

(๒) อัตถัญญุตตา รู้ความมุ่งหมายและรู้จักผล คือ รู้ความหมาย และความมุ่งหมายของหลักการที่ตนปฏิบัติ เข้าใจวัตถุประสงค์ของกิจกรรมที่ตนกระทำ รู้ว่าหลักการนั้นมีความมุ่งหมายอย่างไร รู้ว่าที่ตนทำอยู่อย่างนั้น ดำเนินชีวิตอย่างนั้น เพื่อประสงค์ประโยชน์อะไร หรือควรจะได้บรรลุถึงผลอะไร ที่ให้มีหน้าที่ตำแหน่ง ฐานะการงานอย่างนั้น เขากำหนดว่ากันไว้เพื่อความมุ่งหมายอะไร กิจกรรมที่จะทำอยู่ขณะนี้ เมื่อทำไปแล้วจะบังเกิดผลอะไรบ้าง เป็นผลดีหรือผลเสียอย่างไร ดังนี้ เป็นต้น ตลอดจนถึงขั้นสูงสุด คือรู้ความหมายของคตธรรมดา และประโยชน์ที่เป็นสาระของชีวิต

(๓) **อัตตัญญูตา** รู้จักตน คือ รู้ตามเป็นจริงว่า ตัวเรานั้น ว่าโดยฐานะ ภาวะ เพศ กำลัง ความรู้ ความถนัด ความสามารถและคุณธรรม เป็นต้น บัดนี้ เท่าไร อย่างไร และประพฤติกปฏิบัติให้เหมาะสม และรู้จักแก้ไขปรับปรุง ส่งเสริม ทำการต่างๆ ให้สอดคล้องถูกจุดตรงทางที่จะให้เจริญงอกงามบังเกิดผลดี

(๔) **มัตตัญญูตา** รู้จักประมาณ คือ รู้จักพอดี เช่น รู้จักประมาณในการบริโภค รู้จักประมาณในการใช้จ่ายทรัพย์ รู้จักความพอเหมาะพอดี ในการพูด การปฏิบัติและการทำ การต่างๆ ตลอดจนการพักผ่อนหลับนอนและการสนุกสนานรื่นเริงต่างๆ

(๕) **กาลัญญูตา** รู้กาลเวลาอันสมควร คือ รู้กาลเวลาอันเหมาะสม และระยะที่พึงใช้ในการประกอบกิจ กระทำหน้าที่การงาน ปฏิบัติการต่างๆ และเกี่ยวข้องกับผู้อื่น เช่น รู้ว่าเวลาไหน ควรทำอะไร และทำให้ตรงเวลา ให้เป็นเวลา ให้ทันเวลา ให้พอเวลา ให้เหมาะสมกับเวลาให้ถูกเวลา

(๖) **ปริสัณญูตา** รู้จักชุมชน คือ รู้จักถิ่น รู้จักที่ชุมชน และชุมชน รู้กาลอันควรประพฤติปฏิบัติในถิ่นที่ชุมชน และต่อชุมชนนั้นว่า ชุมชนนี้เมื่อเข้าไปหาควรต้องทำกิจอย่างนี้ ควรต้องพูดอย่างนี้ ชุมชนนี้มีระเบียบวินัยอย่างนี้ ควรเกี่ยวข้อง ควรต้องสงเคราะห์ ควรรับใช้ควรบำเพ็ญประโยชน์ให้อย่างนี้ เป็นต้น

(๗) **บุคคลัญญูตา** หรือ บุคคลโปรปัญญาตา รู้จักบุคคล คือ รู้จักและเข้าใจความแตกต่างแห่งบุคคลว่า โดยอธยาศัยความสามารถ และคุณธรรมเป็นด้าน ใครๆ ยิ่งหรือหย่อนอย่างไร และรู้จักที่จะปฏิบัติต่อบุคคลอื่นๆ ด้วยดีว่า ควรจะคบหรือไม่ ได้คดีอะไร จะสัมพันธ์เกี่ยวข้อง จะใช้จะยกย่อง จะตำหนิหรือจะแนะนำสั่งสอนอย่างไร จึงจะได้ผลดี เป็นต้น

พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) กล่าวถึง สัปปริสธรรมที่ทำให้เป็นสัตบุรุษว่าเป็นคุณธรรม หรือคุณสมบัติของคนดี เป็นเหตุให้ผู้ปฏิบัติเป็นคนดี เป็นผู้ควรแก่การยกย่องนับถือ เป็นคนที่สามารถให้การแนะนำในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้องด้วยความปรารถนาดีมี ๗ ประการ ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล^{๔๙}

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) กล่าวถึง คุณสมบัติของผู้นำในความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงานที่ไปด้วยกันนั้น คือคุณสมบัติของผู้ที่จะเป็นผู้นำ บุคคลที่เป็นผู้นำจะต้องมีธรรมะหรือคุณสมบัติในตัว

^{๔๙} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช), ภาษาธรรม, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเขียน, ๒๕๔๘), หน้า ๑๗๐.

ของผู้ นำ มี ๗ ประการ ได้แก่ รู้จักเหตุ รู้จักผล รู้จักตน รู้จักประมาณ รู้จักกาล รู้จักชุมชน และรู้จักบุคคล^{๕๐}

สรุปได้ว่า หลักสัปปุริสธรรม ๗ นั้น เป็นหลักธรรมในการพัฒนา หรือหลักของความเจริญก้าวหน้า เมื่อนำไปประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงาน จะทำให้องค์กรมีความเจริญก้าวหน้า และหากการนำหลักสัปปุริสธรรม ๗ มาประยุกต์ใช้ในการปฏิบัติงานแล้ว สามารถนำไปใช้เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการตำรวจ และสามารถนำมาพัฒนาในการศึกษา การบริการ การดำเนินชีวิตประจำวันและการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจสถานีตำรวจภูธรแม่วาง จังหวัดเชียงใหม่ และยังเป็นการพัฒนาคุณภาพการปฏิบัติงานและการให้บริการ โดยใช้หลักสัปปุริสธรรม เป็นเครื่องมือในการดำเนินงานให้บรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ได้ตั้งเอาไว้ว่ามีประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการปฏิบัติงาน

๒.๔ จรรยาบรรณของตำรวจไทย

๒.๔.๑ หลักคุณธรรม และจริยธรรม

๑) ความหมายเกี่ยวกับคุณธรรม และจริยธรรม

คุณธรรม หมายถึง สภาพคุณงามความดี^{๕๑} คุณธรรม คือ จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคล ศาสนาและอุดมการณ์ เป็นดวงวิญญาณของปัจเจกบุคคลและสังคมด้วย ปัจเจกบุคคลต้องมีวิญญาณ สังคมต้องมีจิตวิญญาณ คุณธรรมของปัจเจกบุคคลอยู่ที่การกล่อมเกลาเรียนรู้โดยพ่อแม่ สถาบันการศึกษา ศาสนา พรรคการเมืองและองค์กรของรัฐ^{๕๒} อีกนัยหนึ่งคือ คุณลักษณะหรือสภาวะภายในจิตใจของมนุษย์ที่เป็นไปในทางที่ถูกต้อง ดีงาม ซึ่งเป็นภาวะนามธรรมอยู่ในจิตใจ^{๕๓} ความดี ความงาม ความซื่อสัตย์ ความพอดี ความอดทน ขยันหมั่นเพียร^{๕๔}

^{๕๐} พระธรรมปิฎก, (ป.อ.ปยุตฺโต), ภาวะผู้นำความสำคัญต่อการพัฒนาคนพัฒนาประเทศ, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์เสียงเสียง, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๕๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, ๒๕๔๖), หน้า ๔๕.

^{๕๒} ลิขิต จีระเวทิน, ความหมายจริยธรรม และคุณธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thaigoodview.com/node/๓๓๗๓๖> [๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๕].

^{๕๓} ทิศนา แคมมณี, การพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมและค่านิยม : จากทฤษฎีสู่การปฏิบัติ, (กรุงเทพมหานคร : เสริมสิน พรี่เพรสซิส์เท็ม, ๒๕๔๖), หน้า ๔.

^{๕๔} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ความหมายคุณธรรม และจริยธรรม, [ออนไลน์], แหล่งที่มา : <http://www.thaigoodview.com/node/๓๓๗๓๖> [๑๔ ธันวาคม ๒๕๕๕].

สรุปได้ว่า คุณธรรม หมายถึง หลักของความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหลักประจำใจในการประพฤติปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยเป็นสิ่งที่มิประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม

จริยธรรม หมายถึง ธรรมที่เป็นข้อประพฤติปฏิบัติ, ศีลธรรม, กฎศีลธรรม^{๕๕} คุณธรรมที่แสดงออกทางร่างกายในลักษณะที่ดั่งงามอันเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของสังคม จริยธรรม จะมีได้ต้องปลูกฝังหัดโดยเริ่มจากการปลูกฝังคุณธรรม^{๕๖} หรือพฤติกรรมที่เป็นรูปแบบของการปฏิบัติตน การดำเนินตนที่มีความเหมาะสมแก่ภาวะฐานะ กาลเทศะ และเหตุการณ์ในปัจจุบัน^{๕๗}

สรุปได้ว่า จริยธรรม หมายถึง พฤติกรรมในการประพฤติ ปฏิบัติตนในสิ่งที่ควรปฏิบัติที่ดั่งงามเหมาะสม และเป็นที่ยินยอมชอบหรือยอมรับของสังคมเพื่อความสันติสุข แห่งตนเอง และความสงบเรียบร้อยของสังคมส่วนรวม

๒) แนวคิดเกี่ยวกับคุณธรรม จริยธรรมตำรวจ^{๕๘}

ประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจ พ.ศ. ๒๕๕๑ ประมวลจริยธรรม และจรรยาบรรณของตำรวจ เป็นกรอบการประพฤติปฏิบัติของข้าราชการตำรวจให้มีคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณที่ดีและเป็นมาตรฐาน

ข้อ ๑ ประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจประกอบด้วย

(๑) คุณธรรม ค่านิยมหลัก และอุดมคติของตำรวจ เป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งให้ข้าราชการตำรวจอยู่ในกรอบของศีลธรรมและคุณธรรม ขณะเดียวกันก็เป็นแนวทางชี้แนะให้ข้าราชการตำรวจบรรลุถึงปณิธานของการเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์

(๒) จริยธรรมของตำรวจ คือ คุณความดีที่เป็นข้อประพฤติตนและปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการตำรวจเพื่อให้ประชาชนศรัทธา เชื่อมั่นและยอมรับ

(๓) จรรยาบรรณของตำรวจ คือ ประมวลความประพฤติในการปฏิบัติหน้าที่ของวิชาชีพตำรวจ ที่ข้าราชการตำรวจต้องยึดถือปฏิบัติ เพื่อธำรงไว้ซึ่งศักดิ์ศรีและเกียรติภูมิของข้าราชการตำรวจและวิชาชีพตำรวจ

^{๕๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, หน้า ๖๖.

^{๕๖} พระมหาดิศร ถิระโส, คุณธรรมสำหรับครู, (กรุงเทพมหานคร : โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๐), หน้า ๔๘.

^{๕๗} พระธรรมนูญฯ, พระธรรมนูญฯ ๘๔, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์อัมรินทร์การพิมพ์, ๒๕๓๐), หน้า ๑๐๓.

^{๕๘} ตำรวจแห่งชาติ, สำนักงาน, คู่มือแนวทางการปฏิบัติตามกฎ ก.ตร. ว่าด้วยประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจ พ.ศ.๒๕๕๓, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, ๒๕๕๓), หน้า ๒๓-๓๐.

ข้อ ๒ ในประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจนี้ “การไม่เลือกปฏิบัติ” หมายความว่า การไม่ใช้ความรู้สึกพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจส่วนตัวต่อบุคคลหรือกลุ่มบุคคล อันเนื่องมาจากชาติกำเนิด เพศ ศาสนาหรือความเชื่อเชื้อชาติ สัญชาติ อายุ การศึกษา ความเห็นทางการเมืองหรือความเห็นอื่น ความนิยมทางเพศส่วนบุคคล ความพิการ สภาพร่างกาย จิตใจหรือสุขภาพ หรือสถานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม

“ประโยชน์” หมายความว่า เงิน ทรัพย์สิน บริการ ตำแหน่งหน้าที่การงานสิทธิประโยชน์ หรือประโยชน์อื่นใด หรือคำมั่นสัญญาที่จะให้หรือจะได้รับสิ่งดังกล่าวในอนาคตด้วย

“การทารุณหรือทารุณกรรม” หมายความว่า การปฏิบัติหรือกระทำใดๆ ต่อร่างกายหรือจิตใจของบุคคล ในลักษณะที่โหดร้าย ไร้มนุษยธรรม หรือก่อให้เกิดความเจ็บปวดอย่างแสนสาหัส หรือถูกคุกคามหรือเป็นอันตราย

ข้อ ๓ ข้าราชการตำรวจต้องเคารพและปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจอย่างเคร่งครัด เมื่อตนได้ละเมิด ผ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจ จะต้องรายงานผู้บังคับบัญชาเป็นหนังสือทันทีหากไม่แน่ใจว่าการที่ตนได้กระทำหรือตัดสินใจ หรือจะกระทำหรือจะตัดสินใจเป็นหรือจะเป็นการละเมิด ผ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามประมวลจริยธรรมและจรรยาบรรณของตำรวจหรือไม่ ให้ข้าราชการตำรวจนั้นปรึกษาหารือกับผู้บังคับบัญชา หรือปรึกษากับศูนย์ให้คำปรึกษาแนะนำตามกฎหมาย ก.ตร. ข้อ ๘ วรรคสาม

ส่วนที่ ๑ คุณธรรม ค่านิยมหลัก และอุดมคติของตำรวจ

ข้อ ๔ ข้าราชการตำรวจต้องยึดถือคุณธรรมสี่ประการตามพระบรมราโชวาทเป็นเครื่องเหนี่ยวรั้งในการประพฤติตนและปฏิบัติหน้าที่ ดังนี้

(๑) การรักษาความลับ ความจริงใจต่อตัวเองที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์และเป็นธรรม

(๒) การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกตนเองให้ประพฤติปฏิบัติอยู่ในความลับ ความดีเท่านั้น

(๓) การอดทน อดกลั้น และอดออม ที่จะไม่ประพฤติล่วงความลับสุจริต ไม่ว่าด้วยเหตุประการใด

(๔) การรู้จักละวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตนเพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

ข้อ ๕ ข้าราชการตำรวจต้องปฏิบัติตามค่านิยมหลักของมาตรฐานจริยธรรมสำหรับเจ้าหน้าที่ของรัฐ ตามที่ผู้ตรวจการแผ่นดินกำหนด ดังนี้

(๑) การยึดมั่นในคุณธรรมและจริยธรรม

(๒) การมีจิตสำนึกที่ดี ซื่อสัตย์ สุจริต และรับผิดชอบ

(๓) การยึดถือประโยชน์ของประเทศชาติเหนือกว่าประโยชน์ส่วนตน และไม่มีผลประโยชน์ทับซ้อน

(๔) การยืนหยัดทำในสิ่งที่ถูกต้อง เป็นธรรม และถูกกฎหมาย

(๕) การให้บริการแก่ประชาชนด้วยความรวดเร็ว มีอัธยาศัย และไม่เลือกปฏิบัติ

(๖) การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนอย่างครบถ้วน ถูกต้อง และไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง

(๗) การมุ่งผลสัมฤทธิ์ของงาน รักษามาตรฐาน มีคุณภาพ โปร่งใส และตรวจสอบได้

(๘) การยึดมั่นในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข

(๙) การยึดมั่นในหลักจรรยาวิชาชีพขององค์การ

ข้อ ๖ ข้าราชการตำรวจต้องยึดถืออุดมคติของตำรวจ ๙ ประการ เป็นแนวทางชี้นำการประพฤติตนและปฏิบัติหน้าที่เพื่อบรรลุถึงปณิธานของการเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ ดังนี้

(๑) เคารพเอื้อเฟื้อต่อหน้าที่

(๒) กรุณาปราณีต่อประชาชน

(๓) อดทนต่อความเจ็บใจ

(๔) ไม่หวั่นไหวต่อความยากลำบาก

(๕) ไม่มักมากในลาภผล

(๖) มุ่งบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์แก่ประชาชน

(๗) ดำรงตนในยุติธรรม

(๘) กระทำการด้วยปัญญา

(๙) รักษาความไม่ประมาทเสมอชีวิต

ส่วนที่ ๒ จริยธรรมของตำรวจ

ข้อ ๗ ข้าราชการตำรวจต้องเคารพ ศรัทธา และยึดมั่นการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

(๑) จงรักภักดีและเทิดทูนพระมหากษัตริย์ พระราชินี และพระราชทายาท และไม่ยอมให้ผู้ใดล่วงละเมิด

(๒) สนับสนุนการเมืองประชาธิปไตยด้วยศรัทธา มีความเป็นกลางทางการเมือง ไม่เป็นผู้บริหารหรือกรรมการพรรคการเมือง และไม่กระทำการใดๆ อันเป็นคุณหรือเป็นโทษแก่พรรคการเมือง หรือผู้สมัครรับเลือกตั้งทั้งในระดับชาติและท้องถิ่น

ข้อ ๘ ข้าราชการตำรวจต้องเคารพสิทธิและเสรีภาพของประชาชนตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ และตามกฎหมายอื่นโดยเคร่งครัด โดยไม่เลือกปฏิบัติ

ข้อ ๙ ข้าราชการตำรวจต้องปฏิบัติหน้าที่อย่างมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและเกิดประโยชน์สูงสุด โดยคำนึงถึงประโยชน์ของทางราชการ ประชาชน ชุมชน และประเทศชาติเป็นสำคัญ ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

(๑) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรวดเร็ว กระตือรือร้น รอบคอบ โปร่งใส ตรวจสอบได้และเป็นธรรม

(๒) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความวิริยะอุตสาหะ ขยันหมั่นเพียร เสียสละ ใช้ปฏิภาณไหวพริบ กล้าหาญและอดทน

(๓) ปฏิบัติหน้าที่ด้วยความรับผิดชอบ ความเต็มใจ ไม่ละทิ้งหน้าที่ ไม่หลีกเลี่ยงหรือปัดความรับผิดชอบ

(๔) ดูแลรักษาและใช้ทรัพย์สินของทางราชการอย่างประหยัดคุ้มค่า โดยระมัดระวังมิให้เสียหายหรือสิ้นเปลืองเยี่ยงวิญญูชนจะพึงปฏิบัติต่อทรัพย์สินของตนเอง

(๕) รักษาความลับของทางราชการ และความลับที่ได้มาจากการปฏิบัติหน้าที่ หรือจากประชาชนผู้มาติดต่อราชการ เว้นแต่เป็นการเปิดเผยเพื่อประโยชน์ในกระบวนการยุติธรรม หรือการตรวจสอบตามที่กฎหมาย กฎ ข้อบังคับ กำหนด

ข้อ ๑๐ ข้าราชการตำรวจต้องมีจิตสำนึกของความเป็นผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ เพื่อให้ประชาชนศรัทธาและเชื่อมั่น ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติดังนี้

(๑) มีท่าทีเป็นมิตร มีมนุษยสัมพันธ์อันดี และมีความสุภาพอ่อนโยนต่อประชาชนผู้รับบริการ รวมทั้งให้บริการประชาชนด้วยความเต็มใจ รวดเร็ว และไม่เลือกปฏิบัติ

(๒) ปฏิบัติตนให้เป็นที่เชื่อถือไว้วางใจของประชาชน ไม่เบียดเบียน ไม่แสดงกริยาหรือท่าทางไม่สุภาพหรือไม่ให้เกียรติ รวมทั้งไม่ใช้ถ้อยคำ กริยา หรือท่าทาง ที่มีลักษณะหยาบคาย ดูหมิ่น หรือเหยียดหยามประชาชน

(๓) เอื้อเฟื้อ สงเคราะห์ และช่วยเหลือประชาชนเมื่ออยู่ในฐานะที่จำเป็นต้องได้รับความช่วยเหลือ หรือประสบเคราะห์จากอุบัติเหตุ การละเมิดกฎหมาย หรือภัยอื่นๆ ไม่ว่าบุคคลนั้นจะเป็นผู้ต้องสงสัยหรือผู้กระทำความผิดกฎหมายหรือไม่

(๔) ปฏิบัติตามกฎหมายและระเบียบว่าด้วยข้อมูลข่าวสารของทางราชการอย่างเคร่งครัด การให้ข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชนที่ร้องขอ ต้องดำเนินการด้วยความรวดเร็วไม่ถ่วงเวลาให้เนิ่นช้า และไม่ให้ข้อมูลข่าวสารอันเป็นเท็จแก่ประชาชน

ข้อ ๑๑ ข้าราชการตำรวจต้องหมั่นศึกษาหาความรู้อยู่ตลอดเวลา เพื่อพัฒนาตนเองให้ทันโลกทันเหตุการณ์ และมีความชำนาญการในงานที่อยู่ในความรับผิดชอบ รวมทั้งต้อง

ศึกษาหาความรู้เกี่ยวกับกฎหมาย ระเบียบ ธรรมเนียมการปฏิบัติของส่วนราชการในกระบวนการยุติธรรม เช่น ฝ่ายอัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และกระทรวง ทบวง กรมอื่นที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และความรับผิดชอบของตน เพื่อสามารถประสานงานได้อย่างกลมกลืนแนบเนียน และเป็นประโยชน์ต่อราชการของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ

ข้อ ๑๒ ข้าราชการตำรวจต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและยึดมั่นในศีลธรรม โดยยึดประโยชน์ส่วนรวมเหนือประโยชน์ส่วนตน ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

(๑) ไม่ใช่ตำแหน่ง อำนาจหรือหน้าที่ หรือไม่ยอมให้ผู้อื่นใช้ตำแหน่ง อำนาจหรือหน้าที่ของตน แสวงหาประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่น

(๒) ไม่ใช่ตำแหน่ง อำนาจหรือหน้าที่ หรือไม่ยอมให้ผู้อื่นใช้ตำแหน่ง อำนาจหรือหน้าที่ของตน ไปในทางจงใจหรือมีอิทธิพลต่อการตัดสินใจ การใช้ดุลพินิจ หรือการกระทำของข้าราชการตำรวจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐอื่น อันเป็นผลให้การตัดสินใจ การใช้ดุลพินิจ หรือการกระทำของผู้นั้นสูญเสียความเที่ยงธรรมและยุติธรรม

(๓) ไม่รับของขวัญนอกเหนือจากโอกาสและกาลตามประเพณีนิยม และของขวัญนั้น ต้องมีมูลค่าตามที่คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติประกาศกำหนด

(๔) ไม่ใช่เวลาราชการหรือทรัพย์สินของราชการเพื่อธุรกิจหรือประโยชน์ส่วนตน

(๕) ไม่ประกอบอาชีพเสริมซึ่งมีลักษณะเป็นผลประโยชน์ทับซ้อน หรือเป็นการขัดกันระหว่างประโยชน์ส่วนตนกับประโยชน์ส่วนรวม

(๖) ดำรงชีวิตส่วนตัวไม่ให้เกิดมลทินมัวหมองต่อตำแหน่งหน้าที่ ไม่ทำผิดกฎหมายแม้เห็นว่าเป็นเรื่องเล็กน้อย ไม่หมกมุ่นในอบายมุขทั้งหลาย ไม่ฟุ้งเฟ้อหรูหรา และใช้จ่ายประหยัดตามฐานะแห่งตน

ข้อ ๑๓ ข้าราชการตำรวจต้องภาคภูมิใจในวิชาชีพ กล้ายืนหยัดกระทำในสิ่งที่ถูกต้องดีงามเพื่อเกียรติศักดิ์และศักดิ์ศรีของความเป็นตำรวจ ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

(๑) ปฏิบัติหน้าที่อย่างตรงไปตรงมาตามครรลองของการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข ตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอย่างเคร่งครัด

(๒) ไม่สั่งให้ผู้ใต้บังคับบัญชาปฏิบัติการณ์ในสิ่งที่ไม่ชอบด้วยกฎหมายหรือขัดต่อคุณธรรมและศีลธรรม

(๓) ไม่ปฏิบัติตามคำสั่งที่ตนรู้หรือควรจะรู้ว่าไม่ชอบด้วยกฎหมาย ในการนี้ให้หักท้วงเป็นลายลักษณ์อักษรต่อผู้บังคับบัญชาผู้สั่ง

(๔) ไม่เลียงกฎหมาย ใช้หรือแนะนำให้ใช้ช่องโหว่ของกฎหมายเพื่อประโยชน์สำหรับตนเองหรือผู้อื่น หรือทำให้สูญเสียความเป็นธรรมในกระบวนการยุติธรรม

ข้อ ๑๔ ในฐานะเป็นผู้บังคับบัญชา ข้าราชการตำรวจต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

- (๑) ประพฤติปฏิบัติตนเป็นผู้นำและเป็นแบบอย่างที่ดี รวมทั้งเป็นที่ปรึกษาและที่พึ่งของผู้ใต้บังคับบัญชา
- (๒) หมั่นอบรมให้ผู้ใต้บังคับบัญชายึดถือปฏิบัติตามประมวลจริยธรรม และจรรยาบรรณ ว่ากล่าวตักเตือนด้วยจิตเมตตา และให้ความรู้เกี่ยวกับงานในหน้าที่
- (๓) ปกครองบังคับบัญชาด้วยหลักการและเหตุผลที่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรมยอมรับฟังความคิดเห็น และไม่ฝักใฝ่ความรับผิดชอบให้ผู้ใต้บังคับบัญชา
- (๔) ใช้หลักคุณธรรมในการบริหารงานบุคคลที่อยู่ในความรับผิดชอบของตนอย่างเคร่งครัด และปราศจากความลำเอียง

ข้อ ๑๕ ในฐานะผู้ใต้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงาน ข้าราชการตำรวจต้องประพฤติปฏิบัติดังนี้

- (๑) เคารพเชื่อฟัง และปฏิบัติตามคำสั่งผู้บังคับบัญชาที่ชอบด้วยกฎหมาย
- (๒) รักษาวินัยและความสามัคคีในหมู่คณะ
- (๓) ปฏิบัติต่อผู้บังคับบัญชาและเพื่อนร่วมงานด้วยความสุภาพมีน้ำใจ รักใคร่สมานฉันท์ และมีมนุษยสัมพันธ์ รวมทั้งรับฟังความคิดเห็นของเพื่อนร่วมงาน
- (๔) อุทิศตนเอง ไม่หลีกเลี่ยงหรือเกี่ยงงาน ร่วมมือร่วมใจปฏิบัติหน้าที่โดยยึดความสำเร็จของงานและชื่อเสียงของหน่วยเป็นที่ตั้ง

๒.๔.๒ จรรยาบรรณของตำรวจ

ส่วนที่ ๓ จรรยาบรรณของตำรวจ

ข้อ ๑๖ ข้าราชการตำรวจจะต้องสำนึกในการให้บริการประชาชนด้านอำนวยความสะดวก และความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน ให้สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญและสิทธิมนุษยชน เพื่อให้ประชาชนมีความเชื่อมั่น เชื่อมั่นและศรัทธา ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

- ๑) อำนาจความสะดวกแก่ประชาชนในการร้องทุกข์ กล่าวโทษ การขออนุญาต การขอข้อมูลข่าวสาร หรือติดต่อราชการอื่น ด้วยความเต็มใจ เป็นมิตร ไม่เลือกปฏิบัติ และรวดเร็ว เพื่อไม่ให้ประชาชนเสียสิทธิหรือเสรีภาพตามกฎหมาย
- ๒) สุภาพ อ่อนน้อม และให้เกียรติประชาชนเพื่อให้เกิดความน่าเคารพยำเกรงไม่ใช้ถ้อยคำ กริยา หรือท่าทาง ที่มีลักษณะหยาบคาย ดูหมิ่น หรือเหยียดหยามประชาชน
- ๓) ขณะที่อยู่ในเครื่องแบบหรือนอกเครื่องแบบ ต้องดำรงตนให้อยู่ในสภาพที่พร้อมและเหมาะสมแก่การปฏิบัติหน้าที่ด้วยความน่าเชื่อถือและน่าไว้วางใจ
- ๔) พกพาอาวุธตามระเบียบแบบแผน ไม่จับหรือถืออาวุธ หรือเล็งอาวุธไปยังบุคคลโดยปราศจากเหตุอันสมควร

๕) พกพาเอกสารหรือตราประจำตัว และแสดงเอกสารหรือตราประจำตัวเมื่อมีบุคคลร้องขอ

ข้อ ๑๗ เมื่อเข้าจับกุมหรือระงับการกระทำผิด ข้าราชการตำรวจต้องยึดถือและปฏิบัติตามรัฐธรรมนูญและกฎหมายอย่างเคร่งครัด ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติดังนี้

๑) แสดงถึงการอุทิศตนและจิตใจให้แก่การปฏิบัติหน้าที่อย่างกล้าหาญและมีสติปัญญา

๒) ยืนหยัดเจตนารมณ์ในการรักษากฎหมายให้ถึงที่สุด ไม่ประนีประนอม ผ่อนปรน หรือละเลยการดำเนินการตามกฎหมายต่อผู้กระทำความผิด ทั้งนี้ให้ระลึกเสมอว่าการใช้กฎหมายจะต้องคำนึงถึงหลักมนุษยธรรมด้วย

๓) ไม่ใช้มาตรการรุนแรง เว้นแต่การใช้มาตรการปกติแล้ว ไม่เพียงพอที่จะหยุดยั้งผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยได้

ข้อ ๑๘ ข้าราชการตำรวจต้องตระหนักว่า การใช้อาวุธ กำลัง หรือความรุนแรงเป็นมาตรการที่รุนแรงที่สุด ข้าราชการตำรวจอาจใช้อาวุธ กำลัง หรือความรุนแรง ได้ต่อเมื่อมีความจำเป็นภายใต้กรอบของกฎหมายและระเบียบแบบแผน หรือเมื่อผู้กระทำความผิดหรือผู้ต้องสงสัยใช้อาวุธ ต่อสู้ขัดขวางการจับกุม หรือเพื่อช่วยบุคคลอื่นที่อยู่ในอันตรายต่อชีวิตเมื่อมีการใช้อาวุธ กำลัง หรือความรุนแรง ไม่ว่าจะเป็นผู้บาดเจ็บหรือเสียชีวิตหรือไม่ ข้าราชการตำรวจต้องรายงานเป็นหนังสือต่อผู้บังคับบัญชาตามระเบียบแบบแผนทันที

ข้อ ๑๙ ในการรวบรวมพยานหลักฐาน การสืบสวนสอบสวน การสอบปากคำ หรือการซักถามผู้กระทำความผิด ผู้ต้องหา ผู้ที่อยู่ในความควบคุมตามกฎหมาย ผู้เสียหาย ผู้รู้เห็นเหตุการณ์ หรือบุคคลอื่น ข้าราชการตำรวจต้องแสดงความเป็นมืออาชีพโดยใช้ความรู้ความสามารถทางวิชาการ ดำรวจ รวมทั้งใช้ปฏิภาณไหวพริบและสติปัญญา เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงและธำรงไว้ซึ่งความยุติธรรม ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

๑) ไม่ทำการทารุณหรือทารุณกรรมต่อบุคคล หรือต่อบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลนั้น

๒) ไม่ใช่ จ้าง วาน หรือยุยงส่งเสริม หรือปล่อยปละละเลยให้มีการทารุณหรือทารุณกรรมต่อบุคคล หรือต่อบุคคลอื่นที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กับบุคคลนั้น

๓) ไม่กระทำการข่มขู่หรือรังควาน หรือไม่ใช่อำนาจที่มีชอบ หรือแนะนำเล้าโลมบุคคลให้ถ้อยคำอันเป็นเท็จหรือปรักปรำผู้อื่น

๔) ไม่กักขังหรือหน่วงเหนี่ยวบุคคลที่ยังไม่ได้ถูกจับกุมตามกฎหมาย เพื่อการสอบปากคำ

๕) ไม่ใช่อำนาจที่มีชอบเพื่อให้ได้มาซึ่งพยานหลักฐาน

ข้อ ๒๐ ข้าราชการตำรวจต้องควบคุมดูแลบุคคลที่อยู่ในการควบคุมของตนอย่างเคร่งครัดตามกฎหมายและมีมนุษยธรรม ซึ่งต้องประพฤติปฏิบัติ ดังนี้

๑) ไม่ผ่อนปรนให้บุคคลนั้นมีสิทธิหรือได้ประโยชน์โดยไม่ชอบด้วยกฎหมายและระเบียบแบบแผน

๒) ไม่รบกวนการติดต่อสื่อสารระหว่างบุคคลกับทนายความตามสิทธิแห่งกฎหมาย

๓) จัดให้บุคคลได้รับการรักษาพยาบาลหรือการดูแลทางการแพทย์ตามสมควรแก่กรณี เมื่อบุคคลนั้นมีอาการเจ็บป่วยหรือร้องขอ

๔) ไม่ควบคุมเด็กและเยาวชนร่วมกับผู้กระทำความผิดที่เป็นผู้ใหญ่ หรือไม่คุมขังผู้หญิงร่วมกับผู้ชาย เว้นแต่เป็นกรณีที่มีกฎหมายและระเบียบแบบแผนอนุญาต

ข้อ ๒๑ ข้อมูลข่าวสารที่ข้าราชการตำรวจได้มาจากการปฏิบัติหน้าที่ตามข้อ ๑๙ หรือจากการปฏิบัติหน้าที่อื่น ข้าราชการตำรวจจะต้องรักษาข้อมูลข่าวสารนั้นเป็นความลับอย่างเคร่งครัด เพราะอาจเป็นอันตรายต่อผลประโยชน์หรือชื่อเสียงของบุคคล หรืออาจเป็นคุณหรือเป็นโทษทั้งต่อผู้เสียหายหรือผู้กระทำความผิด ข้าราชการตำรวจจะเปิดเผยข้อมูลนั้นได้ต่อเมื่อมีความจำเป็นต่อการปฏิบัติหน้าที่หรือเพื่อประโยชน์ในราชการตำรวจที่ชอบด้วยกฎหมาย หรือเพื่อการดำเนินการตามกระบวนการยุติธรรมเท่านั้น

๒.๕ สรุป

จากการศึกษาวิจัยสรุปได้ว่า หลักธรรมของตำรวจในการให้บริการประชาชน ควรประกอบด้วยหลักธรรมาภิบาล หลักสังคหวัตถุ ๔ หลักไตรสิกขา หลักศีล ๕ ทั้งนี้ การนำหลักธรรมต่างๆ มาใช้ในการให้บริการประชาชน ก็เพื่อให้ประชาชนได้มีความไว้วางใจเชื่อใจในการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจว่า เป็นผู้มีความดีมีคุณธรรม ศีลธรรม มีการบริหารงานที่โปร่งใส และเป็นธรรมสร้างความรุ่งเรืองและความผาสุกให้แก่ประชาชนได้ และเจ้าหน้าที่ตำรวจควรเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ช่วยเหลือประชาชนผู้มาใช้บริการ พุดจาดี พุดจาไพเราะ ปฏิบัติตนด้วยความเสมอภาคเท่าเทียม ยึดมั่นปฏิบัติในการรักษาศีล ๕ และหมั่นฝึกควบคุมพฤติกรรมทางกาย วาจา และใจหมั่นฝึกสมาธิ เพื่อให้เกิดปัญญา และนำมาประยุกต์ใช้กับการปฏิบัติงานด้านการให้บริการประชาชนได้

ส่วนหลักธรรมของตำรวจในการสืบสวนสอบสวนและป้องกันปราบปรามนั้น ตำรวจควรปฏิบัติหน้าที่โดยปราศจากอคติ หรือในหลักธรรมเรียกว่า หลักอคติ ๔ ซึ่งเป็นหลักที่ควรละเว้น เพราะหากเจ้าหน้าที่ตำรวจมีอคติต่อประชาชนผู้มาใช้บริการแล้ว ย่อมเป็นการข่มเหง รังแกประชาชนได้ ตำรวจที่ดี มีคุณธรรม ย่อมละเว้นจากอคติทั้งปวง

ในด้านหลักคุณธรรม จริยธรรมนั้น เป็นหลักของความดีงาม ความถูกต้อง ซึ่งจะแสดงออกมาโดยการกระทำ ทางกาย วาจาและจิตใจของแต่ละบุคคล ซึ่งเป็นหลักประจำใจในการประพฤติ

ปฏิบัติจนเกิดเป็นนิสัยเป็นสิ่งที่มีความประโยชน์ต่อตนเอง ผู้อื่น และสังคม เจ้าหน้าที่ตำรวจต้องยึดหลักคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณในการปฏิบัติหน้าที่ ถึงแม้บางครั้งอาจขัดแย้งกับบุคคลอื่นหรือเสียเปรียบด้านผลประโยชน์ก็ตาม

ดังนั้น การปฏิบัติธรรมและการปฏิบัติตามหลักคุณธรรม จริยธรรม และจรรยาบรรณนี้จะต้องมีการพัฒนาไปทีละขั้นอย่างต่อเนื่อง พัฒนาจนถึงที่สุดแล้ว ก็จะสามารถควบคุมตนเองได้